

Program wychowania przedszkolnego

wspomagający rozwój aktywności dzieci w wieku 3-6 lat

Żyrafa Ola i przyjaciele

Program wychowania przedszkolnego
wspomagający rozwój aktywności
dzieci w wieku 3-6 lat

Spis treści

Wstęp	6
Dlaczego warto wybrać program <i>Żyrafa Ola i przyjaciele?</i>	8
Koncepcja filozoficzna programu	10
Cele ogólne programu <i>Żyrafa Ola i przyjaciele</i>	11
Warunki dotyczące realizacji programu	12
Zalecenia metodyczne do realizacji programu	14
Treści edukacyjne	21
Oczekiwane osiągnięcia dzieci – cele operacyjne	38
Zadania nauczyciela w zakresie monitorowania rozwoju dziecka	57
Indywidualizacja procesów wychowania i nauczania w praktyce przedszkolnej	59
Współpraca z rodzicami	61
Literatura	63

Wstęp

Żyrafa Ola i przyjaciele. Program wychowania przedszkolnego wspomagający rozwój aktywności dzieci w wieku 3-6 lat przeznaczony jest do pracy z dziećmi w przedszkolach oraz innych formach wychowania przedszkolnego.

Program jest zgodny z założeniami Podstawy programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej) oraz odpowiada zaleceniom zawartym w Ustawie o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. z późniejszymi zmianami.

W zmieniających się warunkach życia społeczno-politycznego, gospodarczego i kulturowego pojawiają się nowe zagadnienia bezpośrednio związane z transformacją funkcji przedszkola i nauczyciela małego dziecka. Ostatnia zmiana związana z reformą szkolnictwa wymaga od nauczyciela odejścia od roli edukatora przekazującego wiedzę, na rzecz kreatora będącego stymulatorem aktywności dziecka ukierunkowanej na rozwój poznawczy i społeczny, wczesną edukację i uspołecznienie oraz tworzenie fundamentów podstawowych umiejętności – czytania, pisanie i arytmetyki – niezbędnych do podjęcia nauki w szkole podstawowej¹.

Koncepcja programu opiera się głównie na metodach aktywizujących, które odwołują się do autentycznej i spontanicznej aktywności dzieci. Bowiern tylko taka aktywność, jak przekonuje J. Piaget, „kierowana i nieustannie pobudzana przez nauczyciela, ale pozostawiająca swobodę w podejmowaniu prób, błędzenia po omacku i uwzględniająca możliwość popełnienia pomyłek, doprowadzi do intelektualnej autonomii”². Dziecko aktywnie zdobywając wiedzę poprzez eksperymentowanie i poszukiwanie, ma szansę lepszego jej zrozumienia i zapamiętania. Uczy się samodzielnego dochodzenia do wiedzy, a ta umiejętność towarzyszyć mu będzie przez całe życie i zapewni sukces edukacyjny na każdym poziomie kształcenia. Ważnym aspektem metod aktywizujących jest również uczenie współpracy z rówieśnikami – doskonalenie umiejętności komunikowania się, wymiany poglądów, dochodzenia do wspólnych wniosków. Wielką radość i satysfakcję daje dzieciom możliwość zaprezentowania efektów swoich działań rodzicom, innym dzieciom i pracownikom przedszkola. Wzrasta samoocena dzieci, kiedy czują aprobatę, zachwyt czy uznanie w oczach osób, którym prezentują swoje osiągnięcia.

Treści edukacyjne programu zostały zawarte w czterech blokach w zakresie: wychowania zdrowotnego, społeczno-moralnego, estetycznego i umysłowego.

¹ Parczewska T. Strategie stosowane przez przedszkole w realizacji jego funkcji i zadań edukacyjnych. [W:] Dziecko w szkolnej rzeczywistości – założony a rzeczywisty obraz edukacji elementarnej. Sowińska H. (red.). Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2011, s. 397.

² Piaget J. Dokąd zmierza edukacja. PWN, Warszawa 1977, s. 88.

U dzieci w wieku przedszkolnym rozwój psychiczny jest zintegrowany z rozwojem biologicznym. Wszelkie przejawy życia psychicznego można tłumaczyć przede wszystkim na tle zjawisk natury biologicznej³. Jeżeli przedszkole zadba o higieniczne warunki pobytu dzieci, zapewni zdrowe, zbilansowane posiłki, codzienny pobyt na świeżym powietrzu, zabawy i ćwiczenia ruchowe, dzieci będą zdrowe. Dzięki temu łatwiej będą skupiały się na podejmowanych działaniach i będą odnosiły sukcesy edukacyjne.

Podstawowym celem wychowania społeczno-moralnego jest przygotowanie dziecka do roli aktywnego współuczestnika i współtwórcy życia społecznego. W zakresie wychowania społeczno-moralnego dziecko nabywa umiejętność komunikowania się z dorosłymi i dziećmi, rozpoznawania emocji oraz radzenia sobie z nimi. Poznaje środowisko, w którym żyje, uczy się szacunku do tradycji i historii Polski, a także przekazywana jest mu niezbędna wiedza na temat członkostwa naszego kraju w Unii Europejskiej. Należy również pamiętać, że dzieci wraz z rodzicami podróżują po świecie, dlatego należy dzieciom przekazać elementarną wiedzę na temat innych państw, kontynentów, ludzi innych narodowości, ras itp. W tym bloku tematycznym wprowadza się dzieci w świat wartości, dobra, piękna, szacunku i tolerancji w stosunku do innych ludzi.

Wychowanie estetyczne jest częścią procesu wychowania w przedszkolu i odgrywa ważną rolę w kształtowaniu osobowości dzieci. Budzi wrażliwość estetyczną, wzbogaca wyobraźnię i wyzwala kreatywność. Przyczynia się do nabywania doświadczeń artystycznych przez dzieci w dziedzinie muzyki, plastyki i zabawy w teatr.

Wychowanie umysłowe to proces kształcenia dzieci, którego celem jest: rozwijanie aktywności i czynności umysłowych, budzenie ciekawości i potrzeby wiedzy o świecie oraz przyswajanie elementarnych wiadomości i praktycznych umiejętności, przydatnych w codziennym życiu. Stanowią one podstawę przygotowania do nauki w szkole w zakresie czytania, pisania i matematyki⁴.

³ Gniewkowski W. Wychowanie zdrowotne. [W:] Podstawy pedagogiki przedszkolnej. Kwiatowska M. (red.). Warszawa 1985, s. 205.

⁴ Dmochowska M. Rola wychowania umysłowego w rozwoju dziecka. [W:] Podstawy pedagogiki przedszkolnej. Kwiatowska M. (red.). Warszawa 1985, s. 344.

Dlaczego warto wybrać program *Żyrafa Ola i przyjaciele*?

Oryginalny tytuł programu ma znaczenie symboliczne. Żyrafa jest zwierzęciem o bardzo długiej szyi, dzięki czemu zauważa więcej. Ma również duże serce, dlatego jest postrzegana jako wrażliwe, uczuciowe i pełne empatii zwierzę. Żyrafa Ola ma przyjaciół, a więc daje dobry przykład dzieciom wychowywanym „pod kloszem” rodziców z ograniczonym dostępem do rówieśników. Współczesnym dzieciom nauczyciele muszą zaszczepić chęć obcowania z innymi dziećmi, wspólnego poznawania świata, przeżywania przygód. Przyjaciele żyrafy Oli różnią się wyglądem, są w różnym wieku i mają różne temperamenty, a jednak doskonale ze sobą współpracują i bardzo się lubią. Ten przykład uczy dzieci tolerancji i szacunku wobec innych.

Żyrafa symbolizuje też jeden ze sposobów komunikacji opisany przez Marshalla B. Rosenberga w jego koncepcji porozumiewania się nazwanej Porozumieniem bez Przemocy. Rosenberg przedstawił koncepcję, zgodnie z którą określony typ rozmowy prowadzi do postrzegania świata, słuchania i wyciągania określonych wniosków. Głównym założeniem jego koncepcji jest życzliwa, skuteczna, niesprawiająca innym bólu komunikacja, która opiera się na szacunku do potrzeb własnych oraz partnera rozmowy. Dzięki temu możliwe jest omawianie różnych (także trudnych) kwestii bez popadania w bezprzedmiotowy konflikt. Porozumienie bez Przemocy bardzo dużą wagę przykładają do języka – sposobu przekazywania myśli. Marshall B. Rosenberg wyróżnił dwa symboliczne sposoby komunikacji – język szakala i język żyrafy (język serca).

Język szakala, charakteryzujący się uogólnieniami, sądami, analizą, nie dociera do sedna problemu. Szakal często interpretuje wypowiedzi drugiej strony jako raniące go, dlatego podejmuje walkę, dostrzega w nich atak, osąd, krytykę. W tym języku istnieją także odniesienia do uczuć, próby opisanie tego, co się czuje, jednak nie pomagają one rozmówcom. Chodzi tutaj o opis tzw. uczuć rzekomych (intelektualnych).

Język żyrafy nastawiony jest na odbiór drugiej strony. Skupienie na potrzebach interlokutora prowadzi do porozumienia. W tym języku dostrzega się niezaspokojone potrzeby innych i interpretuje jako frustrację, złość, ból. W dialogu języka serca odczytuje się uczucia wywołane niezaspokojonymi potrzebami oraz dostrzega te potrzeby u innych.

Co można zyskać, stosując zasady Porozumienia bez Przemocy w praktyce przedszkolnej:

- ▶ lepsze zrozumienie własnych emocji przez dziecko,
- ▶ naukę odczytywania własnych potrzeb,
- ▶ lepsze zaspokojenie dziecięcych potrzeb przez osoby dorosłe,
- ▶ naukę empatii,
- ▶ wartościowszą komunikację na poziomie grupy oraz na poziomie indywidualnym,
- ▶ budowanie zaufania między dorosłym a dzieckiem,
- ▶ skuteczniejsze rozwiązywanie konfliktów,
- ▶ zmniejszenie liczby przypadków przemocy werbalnej i niewerbalnej w grupie,
- ▶ zwiększenie poczucia własnej wartości u dzieci.

Integralną częścią programu *Żyrafa Ola i przyjaciele* są pakiety edukacyjne dla dzieci w wieku przedszkolnym, które posiadają poradniki metodyczne dla nauczycieli. W poradnikach metodycznych nauczyciele znajdą wskazówki, w jaki sposób zrealizować podstawę programową, pracować z dziećmi, stosując zasady indywidualizacji, rozwijać zainteresowania dzieci i wspierać w procesie osiągania gotowości szkolnej. Pakiet dla dzieci sześciolletnich uwzględnia elementarną naukę czytania. Nauczyciele w sposób metodyczny wprowadzą litery oraz pomogą dzieciom w zdobyciu umiejętności czytania prostych tekstów. Dzieci dzięki przygotowanym w pakiecie ćwiczeniom będą również przygotowane do nauki pisania. Pakiet dla dzieci ma bogatą ofertę zadań z zakresu edukacji matematycznej. Baza zadań matematycznych pozwala na nabycie przez dzieci umiejętności liczenia w zakresie 10, zgodnie z zaleceniami podstawy programowej.

Żyrafa Ola wraz z przyjaciółmi przeżywa wiele przygód. Poznaje bliższe i dalsze środowisko, a wszystko w stałym kontakcie z przyrodą. Dzieci napotykają na swojej drodze różne zwierzęta, nie tylko domowe, ale i egzotyczne, co pozwala rozwijać ich zainteresowania przyrodnicze.

Pakiet wychodzi naprzeciw wymaganiom współczesnego świata. Pomaga od najmłodszych lat wzbudzać w dzieciach motywację do uczenia się języka angielskiego. Zawiera materiały dla nauczycieli i dzieci. Dzięki tym materiałom każdy nauczyciel, nawet taki, który słabo zna język angielski, będzie mógł w naturalne sytuacje przedszkolne wplatać elementy tego języka.

Pakiet zawiera propozycje zadań dla dzieci o różnym poziomie wiedzy i umiejętności, co pozwala na indywidualne podejście do potrzeb każdego dziecka.

W pakiecie nauczyciele znajdą też rady psychologa, który podpowiada, w jaki sposób postępować z dziećmi w trudnych sytuacjach i wprowadza w zagadnienia Porozumienia bez Przemocy.

Profesjonalnie przygotowane narzędzia diagnostyczne pozwolą na określenie stopnia osiągnięcia przez dzieci gotowości szkolnej.

Program *Żyrafa Ola i przyjaciele*, oprócz wskazań metodycznych i zalecanych warunków realizacji programu, ma ujęte w pięciu poziomach konkretne umiejętności (oczekiwane efekty), gdzie poziom IV oznacza pełną realizację podstawy programowej, a poziom „umiem więcej” zawiera umiejętności osiągnięte przez dzieci uzdolnione.

Ze względu na nowoczesność programu *Żyrafa Ola i przyjaciele* oraz bogatą obudowę metodyczną warto zapoznać się z tą pozycją i wybrać ją do pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym, bez względu na miejsce i środowisko, w jakim dane przedszkole się znajduje.

Koncepcja filozoficzna programu

Podstawy teoretyczne programu opierają się głównie na teorii konstruktywizmu. W myśl tej teorii wiedza jest tworzona przez jednostkę. Człowiek nie rejestruje informacji, lecz buduje struktury wiedzy z dostępnych informacji. Na przykład Dorota Klus-Stańska uważa, że trudno mówić o bezpośrednim odzwierciedlaniu w umyśle poznawanej rzeczywistości czy też wiernej rejestracji lub kopiowaniu napływających danych. Każda czynność poznawcza prowadzi do swobodnego przekształcenia napływających informacji. Poznanie zatem ma zawsze naturę raczej czynną niż bierną.

Idee konstruktywizmu stanowią obiecującą perspektywę dla edukacji. Respektowanie postulatów konstruktywistów wiąże się z odchodzeniem od mającego behawiorystyczny rodowód transmisyjnego modelu wiedzy na rzecz modelu interakcyjnego, opartego na aktywności badawczej dzieci. W modelu tym większego znaczenia nabiera wiedza dziecka zdobyta poza instytucjami edukacyjnymi, docenia się jego osobisty punkt widzenia w różnych kwestiach. Do głosu dochodzi wiedza „wewnętrzna”, będąca tworzona przez dziecko wewnętrzną reprezentacją świata. W ujęciu konstruktywistycznym nauczyciel nie jest osobą przekazującą niepodważalną i jedynie słuszną wiedzę, a jego rola polega na organizowaniu sytuacji edukacyjnych. Jest organizatorem stwarzającym dzieciom możliwości działań poznawczych. Pielęgnuje i wzmacnia naturalną ciekawość ucznia, zachęca do prezentowania własnych przekonań i inspiruje do dialogu.

Organizowanie edukacji w duchu konstruktywizmu daje nadzieję na kształtowanie człowieka wielowymiarowego, twórczego i samodzielnego w myśleniu. W uczeniu się ważniejszy od zasobu wiedzy i wymiernych osiągnięć dziecka jest sam proces uczenia się – refleksja, interpretacja, dochodzenie do prawdy, rozwiązywanie problemów. Według poglądów Brunera jednostka sama ma sprawować kontrolę nad własną aktywnością poznawczą, lecz jednocześnie swoje zadania ma realizować w grupie rówieśniczej, we wspólnocie osób uczących się. Zachowuje w ten sposób zarówno własną indywidualność, jak i tożsamość kulturową.

Cele ogólne programu *Żyrafa Ola i przyjaciele*

1. Wspomaganie wszechstronnego rozwoju dziecka poprzez organizowanie sytuacji edukacyjnych sprzyjających aktywnemu poznawaniu świata.
2. Stwarzanie warunków do indywidualizacji pracy z dziećmi poprzez planowanie działań zgodnie z jego możliwościami i potrzebami.
3. Inspirowanie dzieci do kreatywności poprzez stawianie pytań i zadań otwartych.
4. Wyposażenie dzieci w wiedzę i umiejętności niezbędne do podjęcia nauki w szkole.
5. Uczenie dzieci technik skutecznej komunikacji i współpracy.
6. Rozwijanie zainteresowań i uzdolnień dzieci.
7. Wychowanie dzieci w duchu wartości: dobra, piękna, przyjaźni, szacunku do tradycji, tolerancji wobec inności.
8. Przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem angielskim poprzez rozbudzenie ich świadomości językowej i wrażliwości kulturowej oraz budowanie pozytywnej motywacji do nauki języków obcych na dalszych etapach edukacyjnych.
9. Wpojenie dzieciom zasad zdrowego stylu życia polegającego na aktywności fizycznej, zdrowym odżywianiu i stosowaniu technik relaksacyjnych.
10. Troska o rozwój dziecka z uwzględnieniem znaczenia przeżywanych i reprezentowanych emocji.
11. Wdrażanie dzieci do utrzymywania właściwych relacji społecznych z otoczeniem.
12. Wdrażanie do reprezentowania postaw patriotycznych wobec ojczyzny i w ramach wypełniania codziennych obowiązków.

Warunki dotyczące realizacji programu

Program wychowania przedszkolnego *Żyrafa Ola i przyjaciele* zawiera propozycje zadań do zastosowania podczas zajęć kierowanych i niekierowanych. Oznacza to, że treści edukacyjne programu uwzględniają zadania realizowane podczas zajęć, zabaw, czynności samoobsługowych, posiłków, prac użytecznych oraz spacerów i wycieczek.

Do realizacji programu powinny być wykorzystywane różnorodne miejsca pobytu dzieci, tj. przedszkole, plac zabaw, ogród przedszkolny, okolica bliższa i dalsza, co służy stymulowaniu i rozwojowi dziecka.

Realizacja programu wiąże się z wyposażaniem sali przedszkolnej w strefę wyznaczoną do zajęć dydaktycznych, w tablice do demonstrowania pomocy dydaktycznych, makiety, plansze. Urządzenie sali umożliwi nauczycielom przygotowanie dzieci do podjęcia nauki w szkole w oparciu o propozycje pracy z poznawaniem liter, czytaniem, liczeniem oraz pisaniami na miarę predyspozycji rozwojowych dziecka.

W celu zapewnienia prawidłowego rozwoju emocjonalnego i społecznego potrzebna będzie w sali przestrzeń do zabawy i wypoczynku. W trosce o rozwój fizyczny wskazane będzie usytuowanie urządzeń i mebli tak, by móc sprawnie przygotować salę do ćwiczeń gimnastycznych, zajęć ruchowych i form muzycznych. Otoczenie dziecka w sali, ogrodzie czy szatni ma służyć dzieciom, ich rodzicom i nauczycielom do prezentacji na makietach twórczości dziecka: plastycznej, technicznej, muzycznej wynikającej z treści realizowanych w programie oraz z zainteresowań i szczególnych predyspozycji (zdolności).

Program wychowania przedszkolnego *Żyrafa Ola i przyjaciele* może być realizowany w przedszkolu dysponującym salami urządzonymi według potrzeb dzieci, z wieloma kącikami zainteresowań oraz miejscem na zabawy ruchowe, relaks oraz wyposażone w pomoce dydaktyczne do zajęć. Zaleca się, by każde dziecko miało własną szufladę lub półkę, w której umieści swoje osobiste rzeczy oraz pakiet edukacyjny.

Zadania z kartą pracy dzieci wykonują przy stolikach. Należy pamiętać o wyrabianiu nawyku przyjmowania prawidłowej postawy podczas wykonywania zadań przy stoliku, co zapobiega wadom postawy. Wykonywane zadania w formie karty pracy powinny mieć charakter utrwalający zdobytą wiedzę i umiejętności podczas zajęć, zabaw i ćwiczeń z wykorzystaniem różnorodnych pomocy dydaktycznych, a także podczas spacerów i wycieczek.

Program uwzględnił również praktyczne korzystanie z kart pracy z mechanizmem spięcia grzbietu spiralą. To rozwiązanie bardzo ułatwia rozmieszczenie kart pracy i potrzebnych narzędzi, np. kredek, farb czy piórników, na stolikach.

Nauczyciele wychowania przedszkolnego organizują pobyt dzieci w placówce przedszkolnej w różnych formach. Konieczne jest zagospodarowanie każdej godziny, planowanie działań kierowanych i niekierowanych, np. zajęć dydaktycznych, zabaw, prac użytecznych, spacerów, wycieczek itp. Uwzględnić należy przy tym czas na przygotowanie do posiłków, spożywanie posiłków i odpoczynek. Wszystkie propozycje aktywności i odpoczynku powinny być bardzo dobrze zaplanowane i zorganizowane.

zowane. Miejscem ich realizacji są odpowiednie pomieszczenia w budynku przedszkolnym oraz przestrzeń zewnętrzną, np. plac zabaw, boisko, teren rekreacyjny itp.

Najważniejsza dla dziecka w wieku przedszkolnym jest zabawa. Związane z nią działania wpisują się w naturalną potrzebę bycia czynnym. Należy zadbać o to, by dzieci przebywały codziennie na świeżym powietrzu. Najlepszą przestrzenią do realizacji aktywności poza budynkiem przedszkola są: plac zabaw, boisko oraz najbliższa okolica – odpowiednia na spacer, krótkie wycieczki itp. Nauczyciel wychowania przedszkolnego powinien tak zaplanować rytm dnia swoich podopiecznych, by zrealizować zadania wynikające z planu pracy dydaktyczno-wychowawczej oraz zapewnić im zabawę, i dać poczucie bezpieczeństwa.

Czas pobytu dziecka w przedszkolu i realizowany z dziećmi program wychowania przedszkolnego wiąże się z konstruowaniem wiedzy przez dziecko poprzez obserwację zjawisk, wykonywanie doświadczeń, eksperymentów oraz prowadzenie wybranych prób i testów przez dzieci.

Monitorowanie i dokumentowanie rozwoju dziecka jest zadaniem nauczycieli. Program zaleca prowadzenie obserwacji dzieci i diagnozowanie rozwoju w celu udzielenia wsparcia i określania gotowości do podjęcia nauki w szkole.

Zalecenia metodyczne do realizacji programu

Organizacyjne formy procesu kierowania rozwojem⁵.

Zabawa

Uwzględniając inicjatywę i samodzielność dziecka, zabawy w przedszkolu można podzielić na: spontaniczne, spontaniczne z udziałem nauczyciela oraz zabawy według określonych zasad.

Rodzaje zabaw:

- ▶ tematyczne,
- ▶ konstrukcyjne,
- ▶ ruchowe,
- ▶ badawcze,
- ▶ dydaktyczne.

Pod względem liczby uczestników zabawy można dzielić na takie, w których uczestniczy dużo i mało dzieci oraz zabawy indywidualne (samotne). Podział zabaw według terenu, na którym się odbywają, ułatwia planowanie zakupu zabawek i sprzętu, aranżację pomieszczeń przedszkolnych oraz ogrodu przedszkolnego.

Czas trwania zajęć dydaktycznych

- ▶ 3-latki - jedno zajęcie dydaktyczne - czas trwania 10-15 minut,
- ▶ 4-latki - dwa zajęcia dydaktyczne - czas trwania 15-20 minut,
- ▶ 5-latki - dwa zajęcia dydaktyczne - czas trwania 20-30 minut,
- ▶ 6-latki - dwa zajęcia dydaktyczne - czas trwania 30-45 minut.

Zajęcia odbywają się codziennie i systematycznie. Oprócz tego codziennie organizuje się poranne ćwiczenia i zabawy ruchowe oraz dwa razy w tygodniu przeprowadza się zestawy ćwiczeń gimnastycznych.

Codziennie podczas pobytu w ogrodzie przedszkolnym nauczyciel powinien przeprowadzić zabawę ruchową, a jeśli pogoda nie pozwala na wyjście z przedszkola, zabawę ruchową przeprowadza się w sali gimnastycznej lub sali zabaw dzieci.

Prace użyteczne

Angażowanie dzieci do prac użytecznych nie tylko usprawnia organizację przedszkola, ale przyczynia się również do uspołecznienia dzieci, wdraża je do samodzielności, wyrabia nawyk utrzymania ładu i porządku wokół siebie, stymuluje rozwój motoryczny i rozwija je umysłowo.

⁵ Topińska Z. Organizacyjne formy procesu kierowania rozwojem dzieci. [W:] Podstawy pedagogiki przedszkolnej. Kwiatowska M. (red.). Warszawa 1985, s. 169.

Ze specyfiki organizacji przedszkola wynika np. obowiązek sprzątnięcia po sobie zabawek, pielęgnowania roślin, zwierząt hodowanych w przedszkolu (jeżeli takie są), nakrywania do stołu, podawania talerzy do posiłków lub sprzątnięcia kubków po posiłkach. Wszystkie te prace dzieci wykonują pod opieką dorosłego.

Praca metodami aktywizującymi wymaga takiej organizacji zajęć, by dzieci mogły swobodnie przemieszczać się po sali, muszą mieć miejsce, np. na rozłożenie dużego arkusza papieru. Dzieci muszą również porozumiewać się ze sobą, dyskutować, wymieniać poglądy, dlatego nie należy oczekiwać, że będą w ciszy wykonywać zadania.

Tablica obecności

Ważnym elementem każdego dnia pobytu dzieci w przedszkolu jest samodzielne uaktualnianie danych na tablicy obecności. Jest ona bowiem doskonałym „poligonem doświadczalnym”, uczy dzieci zbierania danych i interpretowania ich.

Zalecane metody pracy z dziećmi

Metoda projektu

Zaletą metody projektów jest integracja wszystkich członków społeczności przedszkolnej, tj. dzieci, nauczycieli i rodziców, wokół zgłębiania tematu projektu. Dzieci dzięki tej metodzie uczą się samodzielności w poszukiwaniu wiedzy, współpracy z rówieśnikami, komunikowania się z dorosłymi i innymi dziećmi, a także prezentowania swoich osiągnięć i ewaluacji własnych działań. Nauczyciele nie podają dzieciom „gotowej wiedzy”, są koordynatorami projektów, wspierają dziecięce działania i ukierunkowują je na osiągnięcie założonych celów. Nauczyciele są organizatorami zajęć w terenie oraz wizyt ekspertów. Rodzice pomagają dzieciom w gromadzeniu materiałów związanych z realizowanym tematem, odgrywają rolę pomocników podczas zajęć w terenie oraz wizyt ekspertów, a także mogą być ekspertami.

Praca w metodzie projektu przebiega trój etapowo:

► I etap

W pierwszym etapie następuje wybór tematu – pojawia się on jako wynik zainteresowań dzieci lub wynika z inicjatywy nauczyciela. Dzieci wysuwają propozycje, nauczyciel kieruje ich aktywnością, zapisuje pomysły i pytania (co wspomaga zainteresowanie dzieci czytaniem i pisanem). W ten sposób powstaje wstępny plan działania. Jest to rodzaj siatki – graficznego przedstawienia powiązań między propozycjami i pytaniami dzieci. Na tym etapie występuje planowanie, jakie środki są potrzebne do znalezienia odpowiedzi, kogo zaprosić do współpracy, czy i jak włączyć rodziców do działania, w jaki sposób dzieci zaprezentują to, czego się nauczyły.

Nauczyciel powinien dowiedzieć się, jakie są wcześniejsze doświadczenia dzieci łączące się z tym tematem. Początkowa dyskusja, która może się rozpocząć od podzielenia się swoimi własnymi doświadczeniami, często przywołuje wspomnienia i stymuluje dzieci do podzielenia się własnymi przeżyciami.

▶ II etap

Drugi etap polega na próbie znalezienia odpowiedzi na postawione pytania oraz formułowanie nowych, bardziej złożonych. Dzieci na tym etapie projektu mają możliwość wykorzystania oraz doskonalenia różnorodnych umiejętności. Do najistotniejszych należą: umiejętność zadawania pytań osobom dorosłym, obserwowania, umiejętności związane ze sporządzaniem szkiców i rysunków z obserwacji. Najważniejszym elementem drugiego etapu jest aktywność badawcza dzieci, na którą składają się wyprawy z nauczycielem w teren, rozmowy z ekspertami, bezpośrednie poznawanie obiektów i zjawisk społeczno-przyrodniczych oraz korzystanie z różnych materiałów źródłowych.

▶ III etap

W etapie trzecim istotną rolę odgrywa rozmowa podsumowująca oraz przygotowanie prezentacji. Dzieci muszą ustalić, jakimi nowo nabytymi informacjami chcą się podzielić z innymi i jak to zrobić oraz wprowadzić swoje pomysły w życie. Nauczyciel pomaga uczniom dokonać analizy wykonanego projektu i ocenić stopień realizacji zakładanych celów.

Metoda ofert

Zaletą metody jest to, że pomaga nauczycielom stosować indywidualizację podczas zajęć. Wymaga takiego przygotowania zajęć, w których dziecko może podejmować decyzje:

- ▶ na jakim materiale chce pracować,
- ▶ z jaką osobą chce pracować lub współpracować.

Wybrana przez dziecko osoba przedstawia przynajmniej trzy sposoby realizacji danej czynności, z których dziecko wybiera jeden.

Wybierając materiały, dziecko powinno mieć do dyspozycji kilka stanowisk, z których dokonuje wyboru.

Dziecko wybiera również sposób wykonania zadania. Może je realizować według jednej z metod:

- ▶ konatywnej – prób i błędów,
- ▶ algorytmicznej – nauczyciel daje wzór, przepis, model, konkretne instrukcje, jak wykonać dane zadanie,
- ▶ heurystycznej – najbardziej dojrzała, kształtująca pomysłowość – wymyślenie sposobu wykonania zadania.

Odimienna metoda nauki czytania Ireny Majchrzak

Założenia metody:

- ▶ Odimienna metoda nauki czytania dotyczy wczesnego kształcenia umiejętności czytania z pełnym rozumieniem tekstu od samego początku oraz przygotowania dziecka do nauki pisania. Punktem wyjściowym procesu jest analiza imienia własnego dziecka.
- ▶ Warunkiem czytania jest sprawny wzrok i poziom inteligencji wystarczający do zrozumienia treści oglądanego tekstu.
- ▶ Pismo jako zjawisko wizualne poznaje się „z widzenia”, a nie „ze słuchu”.

- ▶ Dziecko doskonale wie, jak wymawia się dany wyraz, natomiast nie wie, jak się go pisze – trzeba mu to pokazać, gdyż niebezpieczeństwo błędu tkwi w pisowni, nie w wymowie.
- ▶ Nie przeprowadza się ćwiczeń słuchu fonematycznego. Umiejętność wyróżniania głosek w słowie to wynik, a nie warunek opanowania sztuki czytania.
- ▶ Nie stosuje się alfabetu obrazkowego: litery są abstrakcyjne, emocjonalnie obojętne, nie budzą żadnych skojarzeń zmysłowych, a dzięki swojej neutralności służą do zapisywania milionów słów w różnych językach.
- ▶ Prezentacja alfabetu uczy rozpoznawania litery zawsze w obrębie wyrazu. Na początku tym wyrazem jest zapis imienia.
- ▶ W imionach zapisane są wszystkie reguły pisowni języka, którymi posługują się ludzie danego plemienia czy narodu. Poprzez imiona polskie poznaje się ortografię języka polskiego, poprzez imiona niemieckie ortografię języka niemieckiego itd.
- ▶ Wprowadzanie dziecka w świat pisma powinno odbywać się na zasadzie gier i zabaw przynoszących dziecku satysfakcję.

W metodzie mającej na celu wczesne kształcenie umiejętności czytania z pełnym rozumieniem tekstu wyróżnia się cztery ogniwa całego procesu poznawczego:

- ▶ inicjacja,
- ▶ ściana pełna liter,
- ▶ nazywanie świata,
- ▶ gry czytelnicze.

Realizacja wszystkich wymienionych ogniw – etapów przebiega w formie najróżniejszych gier i zabaw, jest systematyczna i długoterminowa: obejmuje kolejno dzieci trzyletnie, czteroletnie i pięcioletnie.

Metoda Dobrego Startu

Założeniem Metody Dobrego Startu jest jednoczesne rozwijanie funkcji językowych, funkcji spostrzeżeniowych: wzrokowych, słuchowych, dotykowych, kinestetycznych (czucie ruchu) i motorycznych oraz współdziałania między tymi funkcjami, czyli integracji percepcyjno-motorycznej. Są to funkcje, które leżą u podstaw złożonych czynności czytania i pisania.

Usprawnianie w tym zakresie, jak również kształtowanie lateralizacji (ćwiczenia ustalenia ręki dominującej) i orientacji w prawej i lewej stronie ciała, jest wskazane dla dzieci przygotowujących się do nauki czytania i pisania, natomiast niezbędne dla dzieci, u których występują opóźnienia rozwoju tych funkcji [3].

Schemat zajęć według Metody Dobrego Startu

- I. Zajęcia wprowadzające
 - ▶ Powitanie
 - ▶ Ćwiczenia orientacji w schemacie ciała
 - ▶ Ćwiczenia orientacji w przestrzeni
 - ▶ Nauka piosenki i ćwiczenia słuchowo-językowe oparte na tekście piosenki

II. Zajęcia właściwe

- ▶ Ćwiczenia ruchowe
- ▶ Ćwiczenia ruchowo-słuchowe
- ▶ Ćwiczenia ruchowo-słuchowo-wzrokowe

III. Zajęcia końcowe

- ▶ Ćwiczenia relaksujące

Metoda edukacji matematycznej prof. Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej w programie „Dziecięca matematyka”

Dla rozwijania kompetencji matematycznych ważne jest wspomaganie rozwoju dziecka w procesie uczenia się. Priorytetem są osobiste doświadczenia dzieci. W wyniku samodzielnego dochodzenia do wiedzy, dzieci poznają i utrwalają pojęcia i rozwijają umiejętności.

Kręgi definiujące metodę obejmują:

- ▶ orientację przestrzenną – polega ona na podnoszeniu świadomości własnego ciała, co prowadzi do orientowania się w przestrzeni z uwzględnieniem swojego ciała,
- ▶ rytmy – doskonałą uwagę dziecka, utrwalają i rozwijają świadomość pewnych prawidłowości w różnych sytuacjach,
- ▶ kształtowanie umiejętności liczenia, a także dodawania i odejmowania – bardzo istotne dla liczenia jest opanowanie rytmów. Prawidłowe liczenie składa się na określanie liczby elementów zbioru oraz kolejnego numeru liczonego elementu. Schemat liczenia jest określany poprzez konkret – obraz-symbol. Czynności, jakie towarzyszą liczeniu, to zapisywanie działań matematycznych na dodawanie i odejmowanie wraz z podawaniem wyniku. Uczenie liczenia polega na liczeniu konkretnych przedmiotów, liczeniu na palcach, a na końcu liczeniu w pamięci. Efektem opanowania umiejętności liczenia jest układanie i rozwiązywanie zadań arytmetycznych,
- ▶ wspomaganie rozwoju operacyjnego rozumowania – celem jest tu dobre przygotowanie dziecka do zrozumienia pojęcia liczby naturalnej,
- ▶ rozwijanie umiejętności mierzenia długości – pozwala zrozumieć długość i szerokość przedmiotu mierzoną własnymi miarami tzw. zastępczymi i w końcu miarami o określonej skali,
- ▶ klasyfikacja – umiejętność i zdolność do logicznego grupowania przedmiotów według ich cech i właściwości.

Treści wspomagające rozwój klasyfikacji to:

- oglądanie i porównywanie obiektów oraz dostrzeganie ich podobieństw i różnic wraz ze słownym uzasadnieniem,
- grupowanie – rozdzielanie różnych obiektów według podanych kryteriów, np. wdrażanie dzieci do rozumienia sensu sprzątanego,
- klasyfikowanie różnych obiektów i nazywanie utworzonych zbiorów,

- ▶ układanie i rozwiązywanie zadań arytmetycznych,
- ▶ zapoznanie dzieci z wagą i sensem ważenia – obejmuje kształtowanie procesów poznawczych i czynności umysłowych potrzebnych dzieciom do rozwiązywania zadań,
- ▶ mierzenie objętości płynów – stanowi umiejętność potrzebną do rozwiązywania zadań matematycznych,
- ▶ intuicje geometryczne – zdolność operowania figurami geometrycznymi polega na znajomości różnych kształtów wzorowanych na figurach geometrycznych, a w efekcie znajomość samych ikon w postaci figur geometrycznych,
- ▶ konstruowanie gier przez dzieci – rozwija inteligencję emocjonalną i kształtuje zdolność do wysiłku intelektualnego. To także dalsze ćwiczenie umiejętności rachunkowych dzieci,
- ▶ zapisywanie czynności matematycznych znakami (<, >, =, +, -) – realizuje się zgodnie z możliwościami poznawczymi sześciolatków.

Metoda Aktywnego Słuchania Muzyki – autorka Batia Strauss, izraelska muzyczka i pedagog

Zalety metody:

- ▶ zachęta do rozwijania aktywności twórczej dziecka i nauczyciela (inspirowanie nauczyciela do rozwijania metody w sposób indywidualny),
- ▶ możliwość adaptacji bardzo różnych utworów,
- ▶ atrakcyjność danego utworu mimo wielokrotnego słuchania,
- ▶ możliwość wystąpienia dziecka w roli współwykonawcy lub dyrygenta,
- ▶ komunikacja pozasłowna w celu zwrócenia uwagi na różne elementy dzieła muzycznego (angażowanie innych zmysłów do ich opisu),
- ▶ swoboda w zamianie ról,
- ▶ kształcenie wyobraźni dźwiękowej przez grę na instrumentach,
- ▶ możliwość prezentacji publicznej jako motywacja do dalszych działań,
- ▶ zintegrowanie słuchania z graniem, tańczeniem, śpiewaniem,
- ▶ możliwość zastosowania w muzykoterapii,
- ▶ możliwość integracji z innymi rodzajami aktywności,
- ▶ możliwość stosowania tej metody przez nauczycieli z mniejszym doświadczeniem muzycznym.

Opis metody

Według założeń autorki metoda aktywnego słuchania muzyki ma dawać radość, być formą dialogu nauczyciela z dziećmi i muzyką. Utwory wykorzystywane przez B. Strauss, starannie wybrane i świadczące o doskonałym muzycznym guście, pochodziły z epoki baroku, klasycyzmu, romantyzmu i XX w. Obok repertuaru muzyki artystycznej pojawiły się też utwory ludowe (np. argentyńskie, pochodzące z Izraela, Jemenu). Do nich autorka opracowywała:

- ▶ akompaniament na prostych instrumentach (instrumentarium Orffa, instrumenty wykonane przez dzieci bądź inne przedmioty),
- ▶ formy fabularyzacji prezentowanych przykładów muzycznych,
- ▶ towarzyszenie klaskaniem lub tupaniem,
- ▶ śpiew lub melorecytację,
- ▶ ruch przy muzyce, proste formy taneczne, często z wykorzystaniem różnych rekwizytów.

Wskazówki realizacyjne:

- ▶ istotny jest początek zajęć (rozbudzenie zainteresowań),
- ▶ należy przychodzić do dzieci z propozycjami (pokonanie nieśmiałości, nie czekać, aż dzieci przyjdą do nauczyciela),
- ▶ trzeba prezentować przykłady łatwe percepcyjnie, ale nie banalne,
- ▶ trzeba fabularyzować prezentowane utwory – zwłaszcza w pracy z dziećmi młodszymi,
- ▶ ważne jest, aby dzieci nie działały automatycznie, lecz zastanawiały się (pomocne pytania nauczyciela) nad specyfiką danej muzyki,
- ▶ tańce i gesty taneczne warto prezentować w kręgu, w pozycji siedzącej lub stojącej (łatwiej wtedy obserwować dzieci i korygować błędy),
- ▶ sposób gry na instrumentach należy pokazywać bez instrumentów (w wyobraźni) z wyraźnym i synchronicznym sygnałem dyrygenta – dziecko ma szansę wyobrazić sobie dźwięk, konsekwencje jego wydobycia i umiejscowienie go w utworze – tzw. gra instrumentami na niby (jako przygotowanie późniejszego aparatu gry),
- ▶ ruchy i mimika prowadzącego zajęcia powinny być wyraźne i jednoznaczne,
- ▶ należy zachęcać dzieci do prób śpiewania linii melodycznych słuchanych utworów, lecz nie wolno zmuszać ich do żadnego rodzaju aktywności,
- ▶ podczas wykonań publicznych nauczyciel powinien realizować zadania wspólnie z dziećmi.

Treści edukacyjne

Blok I. Wychowanie zdrowotne

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
Wiem, co jem	<ul style="list-style-type: none"> ▶ kształtowanie nawyków zdrowego odżywiania 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ analizowanie piramidy zdrowego żywienia, ▶ wykonywanie sałatek, zup, soków, kanapek z warzyw i owoców, ▶ wizyta w kuchni przedszkolnej, obserwacja sposobu przygotowania posiłków, ▶ wycieczka na targowisko, próbowanie różnych owoców (również egzotycznych), ▶ rozpoznawanie po dotyku, zapachu lub smaku owoców i warzyw, ▶ wypiek chleba lub zdrowych ciasteczek, ▶ organizowanie imienin w przedszkolu bez słodczy, zastępowanie ich zdrowymi przekąskami, ▶ rozpoznawanie produktów spożywczych na półkach sklepu ze zdrową żywnością, ▶ przyswojenie nawyku systematycznego odżywiania, ▶ stosowanie nawyku ograniczania cukru w posiłkach, ▶ rozwijanie świadomości o skutkach spożywania zbyt obfitych posiłków, ▶ odszukiwanie informacji o terminie przydatności do spożycia różnych produktów.
Z wizytą u lekarza	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozumienie, że naturalną konsekwencją choroby jest leczenie 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ słuchanie opowiadań, bajek, oglądanie teatryków, w których główni bohaterowie są chorzy, ▶ rozmawianie na temat sposobów leczenia bohaterów literatury dla dzieci, ▶ udział w spotkaniach z przedstawicielami służby zdrowia: lekarzem, ratownikiem medycznym, pielęgniarką, stomatologiem, ▶ zwiedzanie przychodni lekarskiej, gabinetu dentystycznego lub szpitala, ▶ zabawa tematyczna „U lekarza”, ▶ opowiadanie o swoich doświadczeniach ze służbą zdrowia, ▶ szukanie odpowiedzi na pytanie, co trzeba zrobić, by otrzymać nalepkę „Dzielny pacjent”, ▶ dostosowanie się do zaleceń lekarza podczas procesu leczenia, ▶ przyswojenie wiedzy o tym, że niektóre rośliny mają właściwości lecznicze, ▶ znajomość nazw niektórych lekarzy specjalistów, np. pediatra, chirurg, dentysta, ▶ podnoszenie świadomości o tym, że istnieją choroby przewlekłe oraz wrodzone.

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
Mali sportowcy	<ul style="list-style-type: none"> ▶ kształtowanie nawyku dbania o tężyznę fizyczną, ▶ czerpanie radości z podejmowanego wysiłku fizycznego 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ systematyczny udział w zajęciach sportowych w przedszkolu, ▶ rozgrywanie meczy piłkarskich pomiędzy drużynami z różnych grup przedszkolnych, ▶ udział w olimpiadach sportowych dla przedszkolaków, ▶ spotkania z ludźmi wyczynowo uprawiającymi sport, ▶ śledzenie wydarzeń sportowych w Polsce i na świecie, ▶ zwiedzanie obiektów sportowych w swojej miejscowości, ▶ kibicowanie lokalnym drużynom sportowym oraz reprezentacji Polski na różnych zawodach sportowych, ▶ czynny udział w zabawach ruchowych w ogrodzie przedszkolnym z wykorzystaniem sprzętu sportowego, ▶ nauka jazdy na hulajnodze, rowerze (4- lub 2-kołowym), ▶ zainteresowanie różnymi dyscyplinami sportu, ▶ znajomość nazw dyscyplin sportowych, ▶ rozróżnianie sezonowości sportów – jakie dyscypliny można uprawiać w poszczególnych porach roku, ▶ znajomość nazw różnych sprzętów sportowych.
Bezpieczny przedszkolak	<ul style="list-style-type: none"> ▶ kształcenie umiejętności radzenia sobie w sytuacjach zagrożenia, ▶ wdrażanie do bezpiecznego poruszania się po drogach i korzystania ze środków transportu, ▶ rozpoznawanie zagrożeń pochodzących z różnych źródeł, ▶ wdrażanie do stosowania zasad bezpieczeństwa podczas zabawy, ▶ budzenie świadomości, jakie konsekwencje wynikają z niezachowania środków ostrożności zalecanych w różnych sytuacjach 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ opracowanie procedury zgłaszania dorosłym skaleczeń i urazów w grupie przedszkolnej, ▶ udział w spotkaniach ze specjalistą BHP lub strażakiem, ▶ podejmowanie zabaw tematycznych, np. w straży pożarną, pogotowie lub policję, ▶ przestrzeganie regulaminu wycieczek i spacerów, ▶ słuchanie opowiadań, bajek na temat zasad ruchu drogowego, ▶ wykonywanie prac plastycznych na temat ruchu drogowego, ▶ udział w spotkaniach z policjantem z Wydziału Ruchu Drogowego, ▶ wycieczki na lotnisko, do bazy autobusowej, zajezdni tramwajowej, na dworzec kolejowy, ▶ budowanie makiety ulicy, zabawa w ruch uliczny, ▶ spotkanie z przedstawicielami straży miejskiej na temat zasad bezpieczeństwa przy spotkaniu z psem lub innym zwierzęciem, ▶ słuchanie opowiadań na temat zagrożeń związanych z kontaktem dzieci ze środkami chemicznymi, zapałkami itp., ▶ poznawanie przykładów bezpiecznej i niebezpiecznej zabawy na podstawie literatury dla dzieci, historyjek obrazkowych, kart pracy, ▶ oglądanie prezentacji, filmów prewencyjnych, spotkania z przedstawicielami służby zdrowia, straży pożarnej, policji,

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
		<ul style="list-style-type: none"> ▶ znajomość numerów alarmowych i zasad zgłaszania niebezpiecznego zdarzenia do odpowiednich służb, ▶ poznawanie przykładów udzielania pierwszej pomocy np. przedmedycznej, ▶ zapoznanie z przykładami uzależnień behawioralnych, w szczególności od: urządzeń multimedialnych, Internetu, gadżetów reklamowych itp., ▶ dostosowanie zachowania do instrukcji korzystania ze sprzętu na placu zabaw, wyposażenia łazienki itp.

Blok II. Wychowanie społeczno-moralne i obywatelskie

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
Halo ja, halo ty...	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wdrażanie do stosowania zasad skutecznej komunikacji międzyludzkiej, ▶ wpojenie dzieciom zasad poprawnej polszczyzny, ▶ wpajanie do modulowania głosem w zależności od potrzeb oraz zapoznanie z alternatywnymi sposobami komunikacji, ▶ poznawanie różnych sposobów komunikacji 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ słuchanie wypowiedzi dorosłych i dzieci, ▶ słuchanie opowiadań i bajek, ▶ wypowiedzianie się na temat usłyszanych utworów literackich, ▶ poznawanie zasad skutecznej komunikacji, ▶ rozpoznawanie sytuacji, w których należy zastosować zwroty grzecznościowe, ▶ poznawanie zasad <i>savoir-vivre'u</i>, ▶ prowadzenie rozmów improwizowanych z dorosłymi i dziećmi podczas zabaw tematycznych, np. w sklepie, u lekarza, na poczcie itp. oraz z wykorzystaniem rekwizytów, tj. telefon, tuba, pacynka itp., ▶ udział w zabawach dydaktycznych wymagających od dzieci zadawania pytań, koncentrowania uwagi na jakimś przedmiocie lub dźwięku, wykonywania czynności ściśle według podanej instrukcji (polecenia), ▶ udział w zajęciach dla dzieci w bibliotece publicznej, spotkaniach z ludźmi władającymi piękną polszczyzną, np. aktorami, ▶ podczas rozmów, czytania opowiadań, bajek zwracanie dzieciom uwagi na poprawność form fleksyjnych (odmianę rzeczowników, przymiotników i czasowników), ▶ ćwiczenia poprawiające emisję głosu, ▶ udział w warsztatach ze specjalistami, np. języka migowego lub sposobu alternatywnej komunikacji Makaton, ▶ koncentracja dziecka – podczas słuchania informacji – na nadawcy komunikatu, ▶ odbieranie „wyszukanych form” prezentacji utworów literackich i muzycznych, ▶ słuchanie audycji radiowych adresowanych do dzieci, ▶ doskonalenie mowy w zakresie kultury słowa, wzbogacenia słownictwa, dykcji,

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
		<ul style="list-style-type: none"> ▶ prezentowanie utworów literackich podczas spektakli teatrzyków przedszkolnych, konkursów, przeglądów itp., ▶ znajomość znaków powszechnej informacji, ▶ rozpoznawanie miejsc użyteczności publicznej na podstawie znaków informacyjnych, ▶ realizacja różnych form wypowiedzi plastycznej w celach informacyjnych, np. prace nt. „Czym się interesuję?”, „Mój dom” itp., ▶ wyrażanie rozumienia otoczenia w formie: tańca, gestów, mimiki, prac plastycznych, ▶ omawianie zdarzenia, objaśnianie, tworzenie zagadek, żartowanie, uzasadnianie dokonanych wyborów, ▶ zainteresowanie otoczeniem, dopytywanie o szczegóły itp., ▶ posługiwanie się prostymi wyrazami i zwrotami w języku nowożytnym, ▶ korzystanie z prostych poleceń w języku regionalnym.
Przedszkole – nasz drugi dom	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wdrażanie dzieci do współpracy i zgodnego funkcjonowania w społeczności przedszkolnej, ▶ dostosowanie się do warunków miejsca pobytu, ▶ stosowanie rytuałów związanych z miejscem pobytu dziecka, ▶ szanowanie wspólnej własności 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ udział w zajęciach adaptacyjnych przed rozpoczęciem edukacji przedszkolnej i w pierwszych tygodniach pobytu w przedszkolu, ▶ udział w zabawach integracyjnych, ▶ współtworzenie kodeksu grupowego i przestrzeganie jego postanowień, ▶ udział w zadaniach wymagających współpracy w grupie, ▶ poznawanie własnych predyspozycji i upodobań poprzez udział w różnego rodzaju zabawach i ćwiczeniach, ▶ słuchanie opowiadań uczących szacunku do innych osób, ▶ samodzielne zaznaczanie obecności i nieobecności dzieci na tzw. tablicy obecności, ▶ znajomość harmonogramu dnia w różnych miejscach, np. w przedszkolu, godzin otwarcia dostępnych miejsc użyteczności publicznej – sklepu itp., ▶ planowanie, przewidywanie i przestrzeganie kolejnych czynności harmonogramu dnia w przedszkolu, ▶ przestrzeganie zasad korzystania obowiązujących w danym miejscu, np. w przedszkolnej szatni, na placu zabaw itd., ▶ znajomość adresu przedszkola.

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
W świecie uczuć i emocji	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznawanie i nazywanie swoich stanów emocjonalnych podczas różnych form aktywności, ▶ wdrażanie dzieci do samodzielnego podejmowania decyzji i przewidywania skutków swoich zachowań, ▶ budowanie szacunku do prawa, wyrażanie emocji – indywidualnie oraz przez inne osoby, ▶ okazywanie wsparcia w sytuacjach, w których dziecku trudno opanować emocje, ▶ doskonalenie sposobów panowania nad emocjami, ▶ wyrażanie empatii względem emocji innych osób w otoczeniu, ▶ budzenie wrażliwości na odczucia zwierząt i potrzeby środowiska przyrodniczego 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ słuchanie wierszy, opowiadań na temat emocji, ▶ zabawy pantomimiczne i dramowe utrwalające wyraz twarzy w różnych emocjach, ▶ rozpoznawanie na obrazkach emocji, ▶ słuchanie bajek terapeutycznych uczących radzenia sobie z trudnymi emocjami, ▶ znajomość własnych możliwości w zakresie prezentowania stanów emocjonalnych, umiejętność sterowania nimi, ▶ okazywanie szacunku wobec stanów emocjonalnych innych osób, ▶ umiejętność proszenia o wsparcie w razie potrzeby opanowania emocji, kiedy stanowią one zagrożenie i przeszkadzają w normalnym funkcjonowaniu, ▶ praca nad opanowaniem własnych emocji, gdy są zbyt silne i przeszkadzają w normalnym funkcjonowaniu, ▶ pocieszanie i uspokajanie zachowania innych osób, a także wspomaganie w podejmowaniu racjonalnych decyzji, ▶ zamiłowanie do przyrody oraz okazywanie troski o zwierzęta.
Jacy jesteśmy	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wychowanie dzieci w duchu tolerancji dla inności, ▶ analizowanie i stosowanie zachowania pod kątem zapewnienia równości szans dla każdego człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ nabywanie wiedzy na temat tolerancji poprzez udział w spotkaniach z ludźmi różnych narodowości, ras, środowisk itp., ▶ oglądanie filmów, prezentacji multimedialnych na temat życia ludzi w różnych środowiskach, ▶ udział w wycieczkach do przedszkoli integracyjnych w celu wspólnej zabawy z dziećmi niepełnosprawnymi, ▶ udział w zajęciach prezentujących życie, obyczaje dzieci z innych państw żyjących na różnych kontynentach porównywanie ich wyglądu do swojego, ▶ poszanowanie równości płci w ramach obowiązującego prawa, ▶ tolerowanie odmienności płci w spotykanych sytuacjach, ▶ gotowość do udzielenia pomocy i obrony w niebezpieczeństwie.

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
Oto ja	<ul style="list-style-type: none"> ▶ budzenie świadomości własnej tożsamości i konieczności ochrony danych osobowych, ▶ rozumienie konieczności stosowania zasad higieny osobistej dla zdrowia, ▶ wdrażanie dzieci do kulturalnego spożywania posiłków, ▶ wdrażanie dzieci do samodzielności podczas czynności samoobsługowych w łazience, ▶ wdrażanie dzieci do samodzielności podczas ubierania się i rozbierania, ▶ wyrabianie nawyku utrzymania porządku wokół siebie 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ udział w spotkaniach z przedstawicielami straży miejskiej lub policji na temat zachowania zasad bezpieczeństwa w kontaktach z obcymi, ▶ nabywanie wiedzy na temat: komu i w jakich sytuacjach można podać swoje imię i nazwisko podczas oglądania filmów prewencyjnych oraz poprzez słuchanie opowiadań na ten temat, ▶ udział w próbnym alarmie i innych ćwiczeniach (np. kurs udzielania pierwszej pomocy dla dzieci) lub w spotkaniach z ratownikiem medycznym, ▶ udział w prelekcjach na temat higieny ciała i jamy ustnej z pielęgniarką i lekarzem stomatologiem, ▶ pełnienie dyżurów w łazience podczas czynności samoobsługowych grupy, ▶ wykonywanie prac użytecznych dla dobra całej społeczności przedszkolnej, ▶ trening nakrywania do stołu i kulturalnego spożywania posiłków podczas zabawy dydaktycznej w domu, ▶ pełnienie dyżurów podczas przygotowania sali do posiłku i sprzątanie po jego zakończeniu, ▶ poznanie instrukcji mycia rąk i zasad korzystania z toalety poprzez słuchanie bajek o tej tematyce oraz podczas pogadarek z nauczycielką lub higienistką, ▶ trening ubierania i rozbierania podczas przygotowania do leżakowania i przed wyjściem z przedszkola w szatni, ▶ nauka wiązania sznurowadeł na modelach butów, kostkach zręcznościowych lub na obuwiu dziecięcym, ▶ pełnienie dyżurów porządkowych.
Moja rodzina	<ul style="list-style-type: none"> ▶ budzenie poczucia dumy z przynależności do własnej rodziny, ▶ znajomość relacji występujących w rodzinie 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ oglądanie albumów rodzinnych, opowiadanie o swoich bliskich, ▶ zapraszanie rodziców do przedszkola, by opowiedzieli o swojej pracy, ▶ przygotowywanie występów artystycznych z okazji Dnia Matki i Ojca oraz Dnia Babci i Dziadka, ▶ udział w festynach rodzinnych organizowanych przez przedszkole, ▶ znajomość członków własnej rodziny, umiejętność podania ich imion, stopnia pokrewieństwa itp., ▶ wyrażanie szacunku wobec członków rodziny, ▶ odnoszenie się w grzeczny sposób do członków rodziny.

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
Moja miejscowość	<ul style="list-style-type: none"> ▶ budzenie zaciekawienia dzieci miejscowością, w której żyją, ▶ wypełnianie obowiązków wobec miejsca zamieszkania, ▶ podnoszenie świadomości o znaczeniu symboli „własnej” miejscowości 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ udział w spacerach i wycieczkach po własnej miejscowości, ▶ rysowanie charakterystycznych budowli danej miejscowości, ▶ udział w konkursach plastycznych dotyczących własnej miejscowości, ▶ oglądanie starych albumów i porównywanie, jak miejscowość wyglądała dawniej, a jak wygląda teraz, ▶ udział w spotkaniach z ludźmi, którzy odegrali ważną rolę w życiu miejscowości, ▶ odwiedzanie urzędów i poznawanie ich roli, ▶ poznawanie miejsc pamięci narodowej w danej miejscowości, ▶ udział w uroczystościach lokalnych i świętach patriotycznych, ▶ znajomość legendy związanej z miejscem zamieszkania, ▶ znajomość herbu swojej miejscowości.
Polska – moja ojczyzna	<ul style="list-style-type: none"> ▶ budzenie świadomości narodowej, ▶ zdobywanie wiedzy na temat atrybutów krain geograficznych, ▶ znajomość dziejów państwa polskiego 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zaznaczanie na mapie Polski różnych krain geograficznych, np. morza, gór, a także własnej miejscowości, stolicy itp., ▶ słuchanie opowiadań i legend: o powstaniu państwa polskiego, o warszawskiej Syrence, o Warszawie i Sawie i innych, ▶ śpiewanie hymnu Polski, ▶ tworzenie kotylionów z okazji świąt narodowych, ▶ udział w uroczystościach patriotycznych, ▶ wykonywanie godła Polski różnymi technikami plastycznymi, ▶ realizacja projektów edukacyjnych o wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej (poznawanie tradycyjnych potraw, sposobu ubierania, krajobrazu, zwyczajów, uczenie prostych słów w językach tych krajów), ▶ rysowanie flagi Unii Europejskiej, ▶ śpiewanie hymnu Unii Europejskiej, ▶ poznawanie zwyczajów, obrzędów, strojów ludowych z różnych regionów Polski, ▶ znajomość kilku wydarzeń historycznych, najważniejszych dla ojczyzny.
Mam swoje prawa Mam swoje obowiązki	<ul style="list-style-type: none"> ▶ budzenie świadomości, że wszyscy mają równe prawa, ▶ rozwijanie świadomości własnych obowiązków w różnych sytuacjach 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ poznanie Konwencji o Prawach Dziecka, ▶ słuchanie opowiadań, oglądanie teatryków o tematyce praw człowieka, ▶ poznanie zadań Rzecznika Praw Dziecka poprzez czasopisma, stronę internetową, filmy, ▶ znajomość podstawowych obowiązków oraz zasad funkcjonowania w grupie i społeczeństwie.

Blok III. Wychowanie estetyczne

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
Teatr w przedszkolu – przedszkole w teatrze	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wpojenie zasad kulturalnego zachowania się podczas spektakli, filmów, uroczystości, ▶ kształtowanie umiejętności aktorskich dzieci, ▶ rozwijanie zainteresowania zabawami parateatralnymi, ▶ stosowanie dramy jako formy pracy dydaktycznej i wychowawczej w przedszkolu 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ stworzenie mapy myśli na temat zachowania się w teatrze, kinie, podczas przedszkolnych uroczystości, ▶ udział w spektaklach teatralnych, ▶ udział w apelach i uroczystościach przedszkolnych, ▶ wycieczki do kina, ▶ zabawa tematyczna „Kino”, ▶ udział w spotkaniach z aktorami, ▶ improwizacje ruchowe, ▶ zabawy ilustracyjne do utworów literackich, ▶ zabawy pantomimiczne, ▶ zabawy teatralne z rekwizytem, ▶ odgrywanie scenek i etiud teatralnych, ▶ podejmowanie spontanicznej zabawy w teatr, ▶ przygotowanie inscenizacji z okazji świąt (jasełka), Dnia Mamy i Taty, Dnia Babci i Dziadka, ▶ udział w przeglądach małych form teatralnych, ▶ przyjmowanie różnych ról w zabawach tematycznych, ▶ organizowanie przestrzeni i rekwizytów niezbędnych do zabaw tematycznych, ▶ projektowanie zabaw o charakterze parateatralnym, ▶ rozumienie roli i przeznaczenia rekwizytów stosowanych w zabawach parateatralnych, ▶ nadawanie znaczenia rekwizytom poprzez słowo, gest, ruch itp., ▶ rozwijanie dykcji i kultury słowa w ramach odgrywanych ról, ▶ uczestniczenie w różnych formach zabawy i pracy z wykorzystaniem dramy jako propozycji wchodzenia w różne role.
Muzyka łagodzi obyczaje	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wdrażanie do śpiewania solo i z całą grupą, ▶ doskonalenie umiejętności interpretacji muzyki za pomocą ruchu, ▶ zachęcanie do gry na prostych instrumentach, ▶ budzenie wrażliwości na piękno muzyki, ▶ słuchanie wybranych gatunków muzyki zrozumiałych dla dziecka, 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ nauka piosenek z dziecięcego repertuaru, ▶ organizowanie konkursów piosenki przedszkolnej, ▶ udział w zajęciach rytmiki, ▶ śpiew piosenek z akompaniamentem i <i>a capella</i>, ▶ nauka prostych układów tanecznych, ▶ poznawanie kroków najpopularniejszych tańców ludowych, ▶ podejmowanie prób tańca do muzyki współczesnej, ▶ interpretacja ruchowa do muzyki, ▶ nauka gry na instrumentach z instrumentarium Orffa, ▶ tworzenie instrumentów z surowców wtórnych i próba wydobywania z nich dźwięków, ▶ tworzenie akompaniamentu do piosenek, ▶ udział w koncertach muzycznych organizowanych w przedszkolu i poza nim,

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wykorzystywanie różnych instrumentów muzycznych do akompaniowania w ramach prezentacji piosenek dziecięcych 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ słuchanie muzyki poważnej odtwarzanej z płyty CD, ▶ słuchanie nagrań muzyki z repertuaru dziecięcego, ▶ udział w zajęciach muzycznych prowadzonych metodą Aktywnego Słuchania Muzyki, ▶ czerpanie inspiracji z muzyki do działań twórczych (malowanie, rysowanie, gra aktorska), ▶ znajomość muzyki poważnej, ▶ znajomość muzyki ludowej, ▶ znajomość muzyki kościelnej, ▶ znajomość muzyki rozrywkowej, ▶ wykorzystanie prostych instrumentów: klawesów do grania w takt „kolorowych nut”.
Mali artyści plastycy	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wdrażanie do tworzenia prac plastycznych różnymi technikami, ▶ budzenie zainteresowań najcenniejszymi zabytkami i dziełami sztuki występującymi w najbliższym otoczeniu dzieci, ▶ zapoznanie dzieci z tradycjami i obrzędami charakterystycznymi dla regionu, w którym mieszkają, ▶ budzenie wrażliwości na piękno architektury zieleni w najbliższym otoczeniu, ▶ kształtowanie wrażliwości na piękno architektury wnętrza, ▶ zainteresowanie architekturą, ▶ wykorzystywanie różnych narzędzi plastycznych 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ oglądanie albumów z dziełami artystów plastyków, ▶ udział w lekcjach muzealnych i warsztatach plastycznych prowadzonych przez artystów, ▶ tworzenie plac plastycznych różnymi technikami, ▶ udział w konkursach plastycznych, ▶ oglądanie ilustracji przedstawiających zabytki i dzieła sztuki znajdujące się w miejscowości dzieci, ▶ obserwacja w naturalnym środowisku wybranych zabytków podczas wycieczek, zapamiętywanie nazw i cech charakterystycznych tych zabytków, ▶ czerpanie inspiracji do własnej twórczości plastycznej poprzez obserwację dzieł sztuki, ▶ udział w wycieczkach do okolicznych skansenów, muzeów sztuki ludowej, oglądanie wytworów sztuki ludowej, ▶ oglądanie ilustracji przedstawiających stroje ludowe ze swojego i innych regionów, ▶ uwzględnianie w swoich pracach plastycznych elementów sztuki ludowej, ▶ spacerowanie do pobliskich parków, obserwacja wytworów architektury zieleni, ▶ tworzenie kompozycji roślinnych w ogrodzie przedszkolnym, ▶ oglądanie ilustracji przedstawiających wytwory architektury zieleni, ▶ udział w spotkaniu z architektem zieleni, ▶ oglądanie ilustracji z wnętrzami urządzonymi w różnych stylach, ▶ branie udziału w aranżacji kąpek zainteresowań w sali, ▶ tworzenie projektu urządzenia swojego pokoju marzeń, ▶ organizacja spotkania z architektem wnętrza, ▶ rozpoznawanie znanych budowli: na ilustracjach, w filmach, na zdjęciach,

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
		<ul style="list-style-type: none"> ▶ omawianie najbardziej znanych miejsc powszechnego zwiedzania: np. Zamek Królewski, Łazienki, Wawel, nowoczesne centra handlowe, stadiony sportowe, wieżowce itp. ▶ używanie różnych narzędzi plastycznych do tworzenia kompozycji, ▶ poszanowanie narzędzi plastycznych i utrzymywanie w ładzie warsztatu pracy.

Blok IV. Wychowanie umysłowe

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
Młody technik	<ul style="list-style-type: none"> ▶ motywowanie do wznoszenia konstrukcji i tworzenia kompozycji z różnych materiałów, ▶ kształtowanie umiejętności posługiwania się prostymi narzędziami, ▶ stwarzanie sytuacji edukacyjnych sprzyjających poznawaniu urządzeń elektrycznych używanych w domu i przedszkolu, ▶ wpajanie zasad bezpieczeństwa w kontakcie z urządzeniami elektrycznymi, ▶ rozwijanie zainteresowań politechnicznych, ▶ poznawanie praw fizyki i chemii 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wznoszenie konstrukcji z różnego rodzaju klocków, ▶ wykorzystanie surowców wtórnych do tworzenia konstrukcji, ▶ oglądanie ilustracji przedstawiających domy wybudowane w różnym stylu, ▶ tworzenie makiety miasta, ▶ obserwowanie pracy konserwatora w przedszkolu, ▶ zabawy konstrukcyjne w kącie majsterkowania, ▶ tworzenie kompozycji z mozaiki poprzez przybijanie gwoździkami klocków do miękkiej płyty, ▶ wykonywanie prostych przedmiotów ze sklejki np. karmnika, ▶ wycieczka do sklepu ze sprzętem AGD, ▶ udział w spotkaniu z elektrykiem, fizykiem, ▶ szukanie odpowiedzi na pytanie, skąd się bierze prąd (w czasopiśmie, literaturze, u rodziców itp.), ▶ spacer w okolicy przedszkola w celu obserwacji linii wysokiego napięcia, ▶ podejmowanie prób obsługi urządzeń gospodarstwa domowego, np. suszarka do włosów, odkurzacz, sokowirówka itp., pod opieką osoby dorosłej, ▶ poznawanie przepisów BHP związanych z obsługą urządzeń elektrycznych, ▶ konstruowanie prostych urządzeń mechanicznych: wiatraczek, młynek wodny, ▶ znajomość praw fizyki, np. w zakresie: określania różnych źródeł energii, nazywania różnych rodzajów siły, właściwości przyciągania, napięcia powierzchniowego itp.

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
Meteorologia w pigułce	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zapoznanie z podstawowymi zjawiskami pogodowymi występującymi w klimacie Polski, ▶ wdrażanie do zachowania środków ostrożności w czasie gwałtownych zjawisk atmosferycznych, np. burzy, wichury, ulewy, mrozu, ▶ wyrabianie nawyku oglądania prognozy pogody na dzień następny, ▶ przewidywanie pogody na podstawie własnych obserwacji, ▶ badanie zjawisk meteorologicznych 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ prowadzenie obserwacji pogody i zaznaczanie wyników obserwacji w kalendarzu pogody, ▶ posługiwanie się ministacją meteorologiczną do prowadzenia obserwacji zjawisk atmosferycznych, ▶ realizacja projektów edukacyjnych na temat żywiołów: wody, powietrza, ziemi i ognia, ▶ przypisywanie zjawisk pogodowych do pór roku, np. latem świeci słońce, zimą pada śnieg, ▶ oglądanie filmów instruktażowych mówiących o zasadach zachowania podczas niebezpiecznych zjawisk atmosferycznych, ▶ pozyskiwanie informacji o prognozie pogody z różnych źródeł: Internet, TV, radio, ▶ wyciąganie wniosków z prognozy pogody (ubieranie się odpowiednio do aktualnej pogody), ▶ obserwowanie pogody i przewidywanie zjawisk, np. że z ciemnej chmury będzie wkrótce padał deszcz, ▶ poznawanie cyklu krążenia wody w przyrodzie.
Przyroda wokół nas	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznawanie zmian w przyrodzie wraz ze zmieniającymi się porami roku, ▶ budzenie zainteresowań światem zwierząt, ▶ wdrażanie do ochrony przyrody, ▶ wzbudzanie zainteresowania Ziemią jako planetą, ▶ rozwijanie świadomości osiągnięcia korzyści zdrowotnych i spożywczych z zasobów przyrody 	<p>Wiosna</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ obserwacja powracających ptaków, np. bocianów – sposobu budowania gniazd, składania i wysiadywania jaj, ▶ oglądanie ilustracji przedstawiających pierwsze kwiaty wiosenne, obserwowanie ich w naturalnym środowisku, np. fiołków i stokrotek na łące, śnieżyc w lesie, przebiśniegów i krokusów w ogrodach itd., ▶ zakładanie hodowli roślin – wysiewanie w sali zbóż, rzeżuchy, szczypiorku, fasoli – obserwacja wzrostu roślin, ▶ spacerowanie do pobliskiego parku – obserwowanie etapów wzrostu liści na drzewach, ▶ obserwacja kwitnienia drzew w ogrodzie, a następnie ich owocowania, ▶ obserwacja prac polowych na wiosnę w naturalnym środowisku lub poprzez oglądanie filmów, prezentacji multimedialnych, obrazków, ▶ obserwacja zachowania zwierząt domowych – zmiana sierści, ▶ poznanie wybranych środowisk przyrodniczych, np. łąki, stawu itp., ▶ znajomość nazw miesięcy wiosennych, ▶ obserwowanie i prace użyteczne w ogrodzie warzywnym, ▶ poznawanie cyklu czynności potrzebnych do uprawy roślin jadalnych w ogrodzie.

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
		<p>Lato</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ obserwacja wybranych owadów, np. pszczoł, mrówek, motyli, poznawanie ich znaczenia w przyrodzie, ▶ obserwacja zbiorów owoców, np. truskawek, czereśni, porzeczek, wiśni, agrestu, poziomek; poznawanie ich wpływu na zdrowie dzięki zawartości witamin, delektowanie się ich smakiem, ▶ poznawanie wyglądu i nazw kwiatów ogrodowych, poznanie pojęć: <i>bylina</i>, <i>roślina jednoroczna</i>, ▶ poznawanie różnych środowisk przyrodniczych, np. leśnego, górskiego, morskiego, itp., ▶ znajomość nazw miesięcy letnich, ▶ obserwacja kwitnienia, zbierania i suszenia roślin zielonych – ziół potrzebnych do spożycia. <p>Jesień</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ obserwacja wyglądu drzew (zmiana kolorystyki, usychanie i opadanie liści); rozpoznawanie drzew po liściach i owocach, ▶ zbieranie darów jesieni i umieszczanie ich w kąciку przyrody w sali przedszkolnej, ▶ obserwacja grzybów jadalnych i trujących w atlasie grzybów lub w lesie, ▶ wielozmysłowe poznawanie warzyw i owoców zbieranych jesienią, ▶ obserwacja przygotowań niektórych zwierząt do zimy (zbieranie zapasów, zapadanie w sen zimowy, odloty do Afryki, zmiana sierści), ▶ znajomość nazw miesięcy jesiennych, ▶ obserwacja i prace użyteczne przy zbiorze owoców, warzyw, runa leśnego, ▶ prace użyteczne przy przetwarzaniu owoców, warzyw, runa leśnego na zapasy spożywcze. <p>Zima</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ poznawanie znaczenia terminu: <i>przystosowanie się zwierząt do zimy</i>, ▶ poznawanie przyrody nieożywionej; badanie właściwości węgla, kamiennego, soli i innych minerałów, ▶ zabawy badawcze z wodą (stany skupienia), ▶ dokarmianie zwierząt w okresie silnych mrozów, ▶ obserwacja ptaków przylatujących do karmnika, uczenie się ich nazw, ▶ nauka nazw miesięcy zimowych, ▶ poznawanie znaczenia zwierząt hodowlanych dla życia człowieka: pozyskiwanie mleka, jaj, mięsa itp., ▶ poznawanie cykli rozwojowych niektórych zwierząt, np. żaby,

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
		<ul style="list-style-type: none"> ▶ domów różnych zwierząt, ▶ poprawne nazywanie dorosłych osobników zwierząt żyjących w zagrodzie wiejskiej oraz ich młodych, ▶ oglądanie na ilustracjach zwierząt dziko żyjących w lesie, np. dzika, sarny, jelenia, zająca; poznawanie ich zwyczajów, poprawne nazywanie dorosłych osobników oraz i ich młodych, ▶ wycieczka do zoo lub oglądanie ilustracji przedstawiających zwierzęta egzotyczne, poznawanie warunków niezbędnych im do życia, ▶ rozróżnianie sposobów odżywiania zwierząt żyjących w różnych środowiskach, ▶ segregowanie odpadów, ▶ poznawanie przyczyn zanieczyszczenia środowiska i sposobów jego ograniczenia poprzez udział w prelekcjach, oglądanie ilustracji, ▶ poznanie pojęcia: <i>recykling</i> poprzez oglądanie filmów, wycieczkę na wysypisko śmieci, ▶ poznanie planet Układu Słonecznego, ▶ odszukiwanie kontynentów na globusie, poznawanie ich charakterystycznych cech: klimatu, roślinności, ▶ świata zwierząt.
Młody matematyk	<ul style="list-style-type: none"> ▶ kształcenie orientacji w przestrzeni, ▶ dostrzeganie rytmu w różnych sytuacjach, ▶ doskonalenie umiejętności liczenia, ▶ wdrażanie do klasyfikowania przedmiotów oraz działań na zbiorach, ▶ kształtowanie pojęcia liczb naturalnych pierwszej dziesiątki, ▶ przygotowanie dzieci do układania i rozwiązywania zadań arytmetycznych, ▶ zapoznanie dzieci z różnymi sposobami pomiaru długości, ▶ wprowadzenie dzieci w świat figur geometrycznych, 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ ćwiczenia z zakresu kształtowania świadomości własnego ciała, ▶ określanie kierunków w przestrzeni od osi własnego ciała, ▶ ustalanie położenia obiektów względem siebie, ▶ rozpatrywanie otoczenia z punktu widzenia drugiej osoby, ▶ określanie miejsca różnych obiektów w przestrzeni, wyprowadzanie od nich kierunków i określanie ich wzajemnego położenia, ▶ orientacja w zakresie powierzchni kartki papieru, ▶ skupianie się na szeregach powtarzających się przedmiotów, ▶ skupianie się na szeregach powtarzających się układów rytmicznych, ▶ dostrzeganie rytmu w wypowiedziach słownych: wliczankach, wierszykach itp., ▶ przekładanie dostrzeżonych regularności w układach rytmicznych z jednej reprezentacji w inną, ▶ układanie, rysowanie szlaczków zgodnie ze instrukcją słowną, ▶ rytmiczna organizacja czasu – dostrzeganie przemienności: dnia i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesięcy w roku, ▶ wyodrębnienie z otoczenia policzalnych obiektów,

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
	<ul style="list-style-type: none"> ▶ znajomość prawej i lewej strony własnego ciała i odnoszenia do nich ułożenia różnych przedmiotów, ▶ znajomość monet i banknotów jako narzędzi służących do prowadzenia gospodarstwa domowego 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ liczenie obiektów podzielone na etapy: <ul style="list-style-type: none"> - wskazywanie przedmiotów i określanie ich dowolnymi liczebnikami, - dążenie do precyzji jeden przedmiot, jeden gest, jeden liczebnik, - powiększanie zasobu liczebników, wymienianie ich po kolei, - rozumienie podwójnego znaczenia ostatniego liczebnika: ostatni policzony przedmiot, liczba policzonych obiektów, ▶ odróżnianie prawidłowego liczenia od błędnego, ▶ świadomość, że wynik nie zależy od kierunku liczenia i cech jakościowych liczonych przedmiotów, ▶ różnicowanie i nazywanie obiektów, ▶ tworzenie par, ▶ tworzenie łańcuszków – łączenie obiektów na zasadzie skojarzeń, bez określonego kryterium, ▶ tworzenie kolekcji, ▶ klasyfikacja operacyjna, ▶ tworzenie zbiorów przedmiotów, ▶ określanie liczebności zbiorów, ▶ porównywanie liczebności zbiorów, ▶ wyznaczanie części wspólnej zbiorów, ▶ poznawanie kolejnych liczb przez powiększanie poznanej ostatnio liczby o jeden, ▶ rozpatrywanie liczb w aspekcie: kardynalnym, porządkowym, miarowym i algebraicznym, ▶ rozpoznawanie cyfr jako znaków graficznych liczb, ▶ organizowanie sytuacji życiowych wymagających liczenia, ▶ układanie zadań do obrazków, ▶ układanie zadań i rozwiązywanie ich z wykorzystaniem liczmanów, ▶ układanie i rozwiązywanie zadań z liczydełkami, ▶ rozwijanie uzdolnień matematycznych poprzez dostarczanie dzieciom zadań w dostępnym dla nich zakresie liczbowym powyżej 10, ▶ udział w zabawach polegających na sprawdzaniu, co jest większe, a co mniejsze od dziecka, ▶ mierzenie różnych przedmiotów, np. długości podłogi, stołu, szafy, ściany za pomocą: klocka, dłoni, kroków, patyka itp., ▶ porównywanie długości różnych przedmiotów, np. skakanek, papierowych pasków, sznurków, ▶ porównywanie różnego typu narzędzi pomiaru, znajdowanie wspólnych cech,

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
		<ul style="list-style-type: none"> ▶ podejmowanie prób mierzenia przedmiotów za pomocą linijki lub innej dostępnej miary, ▶ rozpoznawanie i nazywanie podstawowych figur geometrycznych: koła, kwadratu, prostokąta i trójkąta, ▶ odtwarzanie figur geometrycznych na planie, ▶ układanie tangramu, ▶ rozpoznawanie cieni figur geometrycznych, ▶ uzupełnianie symetrii, ▶ ćwiczenia wspomagające uświadomienie wymyślonej linii, która przebiega wzdłuż ciała i dzieli ciało na prawą i lewą połowę, ▶ rozpoznawanie monet i banknotów, świadomość, że za pieniądze można coś kupić lub otrzymać je po sprzedaży czegoś.
Przeczytam to sam	<ul style="list-style-type: none"> ▶ przygotowanie do nauki czytania: <ul style="list-style-type: none"> - rozwijanie percepcji wzrokowej, - rozwijanie percepcji słuchowej, ▶ elementarna nauka czytania 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ tworzenie opowiadań na podstawie historyjki obrazkowej, ▶ układanie obrazka z części według określonego wzoru, ▶ rozróżnianie kształtów, zapamiętywanie i odwzorowywanie z modelu lub pamięci, ▶ dostrzeganie różnic między przedmiotami, obrazkami i układami przestrzennymi, podobnymi lecz nie identycznymi, ▶ dostrzeganie podobieństw w układach pozornie różnych, ▶ rozpoznawanie znaków i przedmiotów zbliżonych wielkością i kształtem, ▶ budowanie z klocków według wzoru, ▶ odszukiwanie takiego samego obrazka, ▶ układanie mozaiki według wzoru, ▶ określanie wzajemnego położenia przedmiotów, ▶ operowanie pojęciami w zakresie stosunków przestrzennych (na, pod, obok, między, na prawo, na lewo itp.), ▶ wyróżnianie i rozpoznawanie dźwięków z otoczenia, ▶ rozpoznawanie dźwięków instrumentów, ▶ rozpoznawanie i naśladowanie dźwięków wydawanych przez przedmioty, zwierzęta itp., ▶ ćwiczenia rytmiczne, np. naśladowanie liczby i tempa uderzeń, odtwarzanie rytmu za pomocą układów graficznych, ▶ wyróżnianie wyrazów z zdaniu, ▶ wyróżnianie sylab w wyrazie, ▶ wyróżnianie głosek w wyrazie (wszystkich, w nagłosie, wygłosie i śródgłosie), ▶ synteza głosek w wyrazie bez pomocy obrazka,

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
		<ul style="list-style-type: none"> ▶ wyszukiwanie obrazków różniących się jedną głoską, ▶ odróżnianie mowy prawidłowej od nieprawidłowej, ▶ wprowadzanie wszystkich liter alfabetu – bez zmiękczeń i dwuznaków, ▶ rozpoznawanie samogłosek i spółgłosek, ▶ czytanie sylab, łączenie sylab w wyrazy, a wyrazów w zdania, ▶ czytanie prostych tekstów.
Zanim zacznę pisać	<ul style="list-style-type: none"> ▶ przygotowanie do nauki pisania, ▶ rozwijanie motoryki dużej w kierunku osiągnięcia sprawnej koordynacji, ▶ wykonywanie czynności unoszenia, przenoszenia, przekładania, zręcznego chwytania i trzymania, przeplatania, ▶ zwracanie uwagi na ukształtowany chwyt pisarski podczas rysowania, kreślenia 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ stosowanie różnorodnych ćwiczeń wyrabiających koordynację wzrokowo-ruchową i sprawność dłoni oraz ruchów ramienia i przedramienia, ▶ układanie: <ul style="list-style-type: none"> – z kolorowych paseczków papieru płotek, drabina (poziom i pion), – dywaników z różnokolorowej wełny (kolory powtarzające się), – z tasiemki: kwadratu, prostokąta, trójkąta oraz zapewnianie ich wnętrza, – z wąskich paseczków papieru łączonych spinaczami biurowymi owoców, – ze sznurka ozdabianie kwiatków, zwijanie w kulki, – koszyczków z elementów plastikowych za pomocą odpowiednich połączeń, wymagających od dziecka różnorodnych ruchów palców i dłoni, – układanki i gry z prawidłami (rozsypanki, dobieranki oparte na zasadzie tożsamości, przynależności oraz wstępnym rozpoznawaniu figur geometrycznych), ▶ zabawy konstrukcyjne, ▶ lepienie, ▶ wycinanie, ▶ malowanie, ▶ rysowanie, ▶ ćwiczenia kształtujące nawyki ruchowe związane z kierunkiem pisania: <ul style="list-style-type: none"> – uświadomienie kierunków prawo i lewo w schemacie własnego ciała, – ćwiczenia w określaniu kierunków w przestrzeni: góra dół, prawo lewo, – ćwiczenia utrwalające zachowanie kierunku ruchu od lewej do prawej strony, – ćwiczenia grafomotoryczne z utwaleniem kierunku kreślenia linii pionowych i poziomych oraz kręgów, – kształtowanie nawyku prawidłowego trzymania przyboru do pisania, – rysowanie szlaczków literopodobnych, – podejmowanie prób pisania liter i prostych wyrazów, np. własnego imienia i nazwiska,

Tematyka	Cele szczegółowe programu	Sposób realizacji celów
		<ul style="list-style-type: none"> ▶ wykonywanie ćwiczeń na sprzęcie rekreacyjnym, np. na placu zabaw, ▶ przenoszenie i przekładanie różnych przedmiotów, np. podczas prac użytecznych, ▶ utrzymywanie narzędzi do pisania i rysowania między właściwymi palcami dłoni.
Uczę się języka angielskiego	<ul style="list-style-type: none"> ▶ motywowanie do udziału w zabawach utrwalających słownictwo w języku angielskim, ▶ wdrażanie do wykonywania poleceń wypowiedzianych w języku angielskim, ▶ doskonalenie umiejętności wypowiedziania się w języku angielskim 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ nabywanie znajomości słówek w języku angielskim poprzez zabawy wspierane rekwizytami, obrazkami, ruchem, gestem, mimiką, w kręgu tematycznym: rodzina, zwierzęta, kolory, zabawki, części ciała, ubrania, dom itp., ▶ wypowiedzianie formuły powitania i pożegnania, ▶ reagowanie na polecenia typu: <i>wstań, usiądź, stań w kole, skacz, otwórz drzwi</i> itp., ▶ wypowiedzianie słów podziękowania za coś i prośzenia o coś, ▶ przeproszanie i wybaczenie, ▶ składanie życzeń okolicznościowych, ▶ przedstawianie się, podawanie swojego wieku, ▶ powtarzanie za nauczycielem prostych rymowanek, ▶ śpiewanie piosenek, recytacja wierszyków, ▶ odpowiadanie na proste pytania zadane w języku angielskim, ▶ poszerzanie zasobu słownictwa poprzez obcowanie z językiem angielskim w naturalnych sytuacjach.

Oczekiwane osiągnięcia dzieci – cele operacyjne

Tabela stanowi zestawienie osiągnięć dziecka po zrealizowanym programie wychowania przedszkolnego *Żyrafa Ola i przyjaciele*. Oszacowano poszczególne osiągnięcia z uwzględnieniem wieku dziecka i jego indywidualnymi predyspozycjami.

Materiał ma zastosowanie do konstruowania arkuszy obserwacji dziecka w przedszkolu, prowadzenia rozmów z rodzicami, współpracy ze specjalistami i poradnią psychologiczno-pedagogiczną.

Podstawa programowa – obszar I, fizyczny obszar rozwoju dziecka

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
1) zgłasza potrzeby fizjologiczne, samodzielnie wykonuje podstawowe czynności higieniczne	<ul style="list-style-type: none"> ▶ myje ręce według instrukcji nauczyciela ▶ próbuje samodzielnie myć zęby ▶ zgłasza nauczycielowi potrzeby fizjologiczne ▶ samodzielnie korzysta z toalety ▶ prosi o pomoc, jeśli nie może poradzić sobie z czynnościami higienicznymi po skorzystaniu z toalety 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zna i stosuje zasady higieny ▶ samodzielnie nabiera pastę na szczoteczkę ▶ podczas pobytu w łazience szanuje potrzebę intymności innych dzieci ▶ jest samodzielne w toalecie 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ dba o higienę osobistą ▶ podnosi swoją wiedzę na temat profilaktyki jamy ustnej poprzez udział w spotkaniach ze stomatologiem ▶ pozostawia ład i porządek po skorzystaniu z toalety 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ pełni dyżury w łazience podczas mycia zębów ▶ pełni dyżury w łazience 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ przekazuje młodszym dzieciom zasady higieny ▶ pomaga w prostych czynnościach porządkowych w łazience, np. wyciera mopem podłogę
2) wykonuje czynności samoobsługowe: ubieranie się i rozbieranie, w tym czynności precyzyjne, np. zapinanie guzików, wiązanie sznurowadeł	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznaje swoje ubrania ▶ samodzielnie ubiera obuwie ▶ próbuje samodzielnie przebrać się w piżamę 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ odkłada ubrania na swoją półkę w szatni ▶ samodzielnie ubiera i rozbiera wszystkie części garderoby 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ składa swoje ubrania w koszyk ▶ potrafi zapiąć i odpiąć guziki, zasunąć zamek przy spodniach i kurtce ▶ próbuje wiązać sznurowadła przy butach 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ samodzielnie wiąże sznurowadła w butach 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ samodzielnie przygotowuje sobie ubrania na następny dzień
3) spożywa posiłki z użyciem sztućców, nakrywa do stołu i sprząta po posiłku	<ul style="list-style-type: none"> ▶ je samodzielnie ▶ prawidłowo posługuje się łyżką i widelcem ▶ pozostawia porządek wokół siebie podczas posiłku 	<ul style="list-style-type: none"> odnosi na wyznaczone miejsce kubek po posiłkach ▶ próbuje samodzielnie przygotować sobie kanapkę ▶ próbuje posługiwać się nożem i widelcem 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ samodzielnie nakrywa i sprząta ze stołu ▶ prawidłowo posługuje się wszystkimi sztućcami 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ pełni dyżury podczas posiłków ▶ potrafi udekorować stół w zależności od okazji 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ interesuje się organizacją uroczystości przedszkolnych

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznaje i nazywa różne posiłki (śniadanie, obiad, deser, kolacja) 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznaje i nazywa warzywa i owoce ▶ opisuje warzywa i owoce, zwracając uwagę na kolor, kształt, smak i zapach 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ samodzielnie przygotowuje proste potrawy, np. sałatkę, sok, kanapkę ▶ uznaje ważność warzyw i owoców dla zachowania zdrowia ▶ wskazuje miejsce warzyw i owoców w piramidzie żywienia ▶ przedstawia sposób spożywania poszczególnych owoców i warzyw (na surowo albo po obróbce) ▶ rozpoznaje różne grupy produktów spożywczych, które tworzą piramidę żywienia ▶ rozpoznaje i nazywa produkty pochodzenia zwierzęcego 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ próbuje stworzyć własne przepisy na zdrowe potrawy 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zgłębia temat jedzenia (np. rozumie pojęcia: wartości odżywcze, kalorie dobre i złe itd.)
<p>4) komunikuje potrzebę ruchu, odpoczynku itp.,</p> <p>5) uczestniczy w zabawach ruchowych, w tym rytmicznych, muzycznych, naśladowczych, z przyborami lub bez nich; wykonuje różne formy ruchu: bieżne, skoczne, z czworakowaniem, rzutne,</p> <p>8) wykonuje podstawowe ćwiczenia kształtujące nawyk utrzymania prawidłowej postawy ciała,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ chodzi i biega pewnie ▶ schodzi po schodach bez pomocy z dostawianiem nóg do siebie ▶ podskakuje i maszeruje w rytm muzyki ▶ biega z omijaniem przeszkód ▶ stoi krótką chwilę na jednej nodze ▶ bierze udział w zabawach w kole ze śpiewem piosenek 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ biega i skacze z łatwością ▶ w ruchu omija przeszkody/kolegów ▶ wchodzi i schodzi po schodach, stawiając nogi na przemian – nie trzymając się poręczy ▶ kopie piłkę do celu ▶ wykonuje do 5 podskoków jeden za drugim 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ ruchy ma skoordynowane ▶ wspina się na drabinkę ▶ stoi na palcach kilka chwil, zachowując równowagę ▶ chodzi po równoważni ▶ biegnie po schodach do góry bez trzymania się poręczy ▶ podrzuca i chwyta piłkę 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wykonuje tzw. kombinację ruchową ▶ bierze udział w zabawach i grach zespołowych 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ bierze udział w treningach ulubionej dyscypliny sportu, np. piłki nożnej, pływania, tenisa itd. ▶ zna zasady wybranych gier zespołowych, ▶ podejmuje próby sędziowania

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
9) wykazuje sprawność ciała i koordynację w stopniu pozwalającym na rozpoczęcie systematycznej nauki czynności złożonych, takich jak czytanie i pisanie	<ul style="list-style-type: none"> ▶ korzysta ze sprzętu zgromadzonego w ogrodzie przedszkolnym z pomocą nauczyciela 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ samodzielnie korzysta ze sprzętu zgromadzonego w ogrodzie przedszkolnym za zgodą i przy asekuracji nauczyciela 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ utrzymuje równowagę, gdy stoi na jednej nodze z drugą ugiętą w kolanie i z zamkniętymi oczyma ▶ utrzymuje równowagę na jednej nodze, ▶ na palcach zeskakuje ze stopnia bez podpierania się rękoma ▶ przeskakuje obiema nogami sznur na wysokości 20 cm ▶ podejmuje zabawy samorzutne w ogrodzie przedszkolnym 		
6) inicjuje zabawy konstrukcyjne, majsterkuje, buduje, wykorzystując zabawki, materiały użytkowe, w tym materiał naturalny	<ul style="list-style-type: none"> ▶ poprawnie łączy różnego typu klocki ▶ buduje wieżę z trzech elementów 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ buduje wieżę z kilku klocków ▶ tworzy proste kompozycje z materiału przyrodniczego 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ tworzy kompozycje tematyczne z różnych materiałów ▶ rozpoznaje i opisuje różne typy domów 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ buduje makietę miasta 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ konstruuje budowle, łącząc różnorodne materiały
7) wykonuje czynności, takie jak: sprzątnięcie, pakowanie, trzymanie przedmiotów jedną ręką i oburącz, małych przedmiotów z wykorzystaniem odpowiednio ukształtowanych chwytów dłoni, używa chwytu pisarskiego podczas rysowania, kreślenia i pierwszych prób pisania	<ul style="list-style-type: none"> ▶ sprząta zabawki po zakończeniu zabawy 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ sprząta materiały po zajęciach 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ pełni obowiązki dyżurnego podczas pobytu w przedszkolu ▶ przechowuje swoje rzeczy w swojej szufladzie ▶ sprząta w razie potrzeby swoją szufladę 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ pomaga kolegom w utrzymaniu porządku 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ pomaga dorosłym w utrzymaniu porządku w domu i przedszkolu

Podstawa programowa – obszar II, emocjonalny obszar rozwoju dziecka

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
<p>1) rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje, próbuje radzić sobie z ich przeżywaniem,</p> <p>2) szanuje emocje swoje i innych osób,</p> <p>3) przeżywa emocje w sposób umożliwiający mu adaptację w nowym otoczeniu, np. w nowej grupie dzieci, nowej grupie starszych dzieci, a także w nowej grupie dzieci i osób dorosłych,</p> <p>4) przedstawia swoje emocje i uczucia, używając charakterystycznych dla dziecka form wyrazu,</p> <p>5) rozstaje się z rodzicami bez lęku, ma świadomość, że rozstanie takie bywa dłuższe lub krótsze,</p> <p>6) rozróżnia emocje i uczucia przyjemne i nieprzyjemne, ma świadomość, że odczuwają i przeżywają je wszyscy ludzie,</p> <p>7) szuka wsparcia w sytuacjach trudnych dla niego emocjonalnie; wdraża swoje własne strategie, wspierane przez osoby dorosłe lub rówieśników,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ sam wybiera zabawy ▶ odkrywa emocje i uczucia ▶ rozpoznaje swoje przedmioty ▶ nie zabiera cudzych zabawek bez pytania 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznaje i nazywa emocje i uczucia ▶ identyfikuje narządy zmysłów ▶ dzieli się zabawkami z kolegami ▶ szanuje zabawki należące do innych dzieci 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ łączy zmysły z odpowiednimi narządami ▶ jest odpowiedzialny za daną czynność do końca ▶ wie, że nie należy oceniać innych po ubiorze ▶ wybiera do wspólnych zabaw (np. integracyjnych) jedno spośród wszystkich dzieci 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ podejmuje próby rozwiązywania problemów samodzielnie lub z pomocą dorosłych 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ sam rozwiązuje problemy ▶ podejmuje działania na rzecz osób niepełnosprawnych (mały wolontariat)

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
8) zauważa, że nie wszystkie przeżywane emocje i uczucia mogą być podstawą do podejmowania natychmiastowego działania, panuje nad nieprzyjemną emocją, np. podczas czekania na własną kolej w zabawie lub innej sytuacji 10) dostrzega, że zwierzęta posiadają zdolność odczuwania, przejawia w stosunku do nich życzliwość i troskę					
9) wczuwa się w emocje i uczucia osób z najbliższego otoczenia;	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wie, jakie warunki muszą mieć zapewnione zwierzęta i rośliny, które hoduje się w domu 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zna sposoby przystosowania do środowiska zwierząt żyjących w różnych środowiskach przyrodniczych 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznaje i nazywa cykle rozwojowe roślin ▶ dokarmia zwierzęta zimą w razie potrzeby 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznaje i nazywa cykle rozwojowe zwierząt 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ prowadzi hodowlę roślin i zwierząt
11) dostrzega emocjonalną wartość otoczenia przyrodniczego jako źródła satysfakcji estetycznej	<ul style="list-style-type: none"> ▶ obserwuje interesujące okazy zieleni w najbliższym otoczeniu ▶ rozumie znaczenie estetycznego urządzenia wnętrz, w których przebywa dla lepszego samopoczucia 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ potrafi rozpoznać wytwory architektury zieleni w najbliższym środowisku 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ podaje propozycje ładniejszego urządzenia pomieszczeń, w których przebywa 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ bierze czynny udział w aranżacji kąpeków zainteresowań w sali przedszkolnej 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ próbuje tworzyć kompozycje roślinne w ogrodzie przedszkolnym

Podstawa programowa – obszar III, społeczny obszar rozwoju dziecka

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
1) przejawia poczucie własnej wartości jako osoby, wyraża szacunek wobec innych osób i przestrzegając tych wartości, nawiązuje relacje rówieśnicze	<ul style="list-style-type: none"> ▶ adaptuje się do rozkładu dnia w przedszkolu ▶ dzieli się radością płynącą ze wspólnej zabawy ▶ stosuje się do zasad 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wyraża uczucie przywiązania do społeczności przedszkolnej ▶ zna i stosuje reguły współżycia w grupie ▶ wykazuje postawę współpracy w grupie ▶ zachowuje się swobodnie ▶ zna i szanuje podstawowe zasady współżycia 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ prezentuje postawę szacunku do samego siebie i wiary we własne możliwości ▶ darzy szacunkiem inne dzieci i dorosłych ▶ szanuje zasady ▶ przyjmuje role w grupie zgodnie z własnymi predyspozycjami 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ sam ocenia swoje starania w pracy ▶ wyraża preferencje i gusty osobiste 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ reprezentuje grupę przedszkolną, przedszkole na zewnątrz (konkursy, przeglądy, turnieje)
2) odczuwa i wyjaśnia swoją przynależność do rodziny, narodu, grupy przedszkolnej, grupy chłopców, grupy dziewczynek oraz innych grup, np. grupy teatralnej, grupy sportowej	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zna nazwę przedszkola, do którego uczęszcza ▶ zna imiona swoich rodziców, rodzeństwa i dziadków 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ podaje nazwę ulicy/osiedla, na którym mieści się przedszkole i dom ▶ zna nazwę miejscowości, w której mieszka ▶ przedstawia się z imienia i nazwiska 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ podaje adres miejsca zamieszkania ▶ zna imiona i nazwiska pań w przedszkolu, najbliższych kolegów i koleżanek 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ odwiedza ważne miejsca w swojej miejscowości i poznaje ich historię ▶ interesuje się swoją miejscowością 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ interesuje się swoją miejscowością
3) postępuje się swoim imieniem, nazwiskiem, adresem	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zna swoje imię ▶ reaguje, kiedy usłyszy swoje nazwisko ▶ wie, że nie należy ufać nieznanym 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznaje i przedstawia własne imię, płeć i cechy osobiste ▶ rozumie i wypełnia tablicę obecności ▶ wie, komu i w jakich sytuacjach może podać swoje dane 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ identyfikuje i przedstawia wszystkich członków grupy ▶ zbiera i interpretuje dane z tablicy obecności ▶ potrafi wezwać pomoc, jeśli uzna, że ktoś mu zagraża 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ graficznie organizuje zebrane dane z tablicy obecności i omawia je w grupie 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznaje wszystkich pracowników przedszkola ▶ współpracuje z dziećmi z innych grup przedszkolnych
4) używa zwrotów grzecznościowych podczas powitania, pożegnania, sytuacji wymagającej przeproszenia i przyjęcia konsekwencji swojego zachowania	<ul style="list-style-type: none"> ▶ słucha, kiedy ktoś do niego mówi ▶ rozumie polecenia ustne 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ kontaktuje się z kolegami ▶ kontaktuje się z dorosłymi ▶ odpowiada na pytania ▶ czeka na swoją kolej 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ stosuje zwroty grzecznościowe: <i>proszę, przepraszam, dziękuję</i> ▶ nawiązuje kontakt wzrokowy z rozmówcą ▶ uważnie słucha wypowiedzi kolegów ▶ zadaje pytania i prosi o wyjaśnienie niezrozumiałych kwestii 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ aktywnie słucha wypowiedzi dorosłych i dzieci ▶ prowadzi dialog z dorosłymi i dziećmi ▶ kulturalnie zachowuje się w każdej sytuacji 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ swobodnie prowadzi dialog z osobami zaproszonymi do przedszkola

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
5) ocenia swoje zachowanie w kontekście podjętych czynności i zadań oraz przyjętych norm grupowych; przyjmuje, respektuje i tworzy zasady zabawy w grupie, współdziela z dziećmi w zabawie, pracach użytecznych, podczas odpoczynku, 6) nazywa i rozpoznaje wartości związane z umiejętnościami i zachowaniami społecznymi, np. szacunek do dzieci i dorosłych, szacunek do ojczyzny, życzliwość okazywana dzieciom i dorosłym – obowiązkowość, przyjaźń, radość	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zgłasza dorosłym drobne urazy odniesione podczas zabawy, np. skaleczenia 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zna drogę ewakuacyjną w przedszkolu ▶ poddaje się zasadom bezpieczeństwa podczas ewakuacji z przedszkola ▶ wie, że nie należy niszczyć przedmiotów służących do gaszenia pożaru – gaśnica w przedszkolu 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zna numery alarmowe do wszystkich służb ▶ wie, jakie informacje należy podać służbom, kiedy dzwoni się w sytuacji zagrożenia 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ pogłębia temat zasad bezpieczeństwa 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ przekazuje młodszym dzieciom zasady bezpieczeństwa
7) respektuje prawa i obowiązki swoje i innych osób, zwracając uwagę na ich indywidualne potrzeby, 8) obdarza uwagę inne dzieci i osoby dorosłe, 9) komunikuje się z dziećmi i osobami dorosłymi, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne; wyraża swoje oczekiwania społeczne wobec innego dziecka, grupy	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wie, że może poruszać się w terenie tylko pod opieką dorosłego ▶ nie oddala się od grupy w czasie spacerów i wycieczek ▶ wie, że przez ulicę przechodzi się na zielonym świetle lub w miejscu oznaczonym pasami ▶ wie, że nie należy bez zgody opiekuna zrywać i spożywać żadnych roślin ▶ wie, że nie należy dotykać nieznanymi zwierząt 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zna oznakowania przejść dla pieszych ▶ wie, co oznaczają poszczególne światła sygnalizatora ▶ wie, że podczas jazdy samochodem musi siedzieć w specjalnym foteliku ▶ zna i stosuje zasady bezpieczeństwa przy spotkaniu z psem lub innym zwierzęciem 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zna i stosuje zasady bezpieczeństwa na drodze ▶ wie, że nie należy dotykać zwierząt, takich jak jeź, wiewiórka, gołąb, ponieważ mogą być źródłem różnych chorób ▶ stosuje zasady bezpieczeństwa w różnych sytuacjach ▶ stosuje zasady bezpieczeństwa podczas zabawy w domu, przedszkolu i na placu zabaw 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zna zasady bezpiecznego przebywania w autobusie i tramwaju ▶ wie, że nie wolno zrywać i spożywać grzybów rosnących w ogrodzie przedszkolnym, na skwerze w parku lub na łące i w lesie ▶ potrafi młodszym dzieciom przekazać zasady bezpieczeństwa 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zna zasady bezpiecznego przebywania w samolocie i pociągu ▶ wie, że nie wolno spożywać żadnych roślin oferowanych przez osoby obce ▶ poszerza wiedzę na temat bezpieczeństwa ▶ potrafi zareagować na przejawy łamania zasad bezpieczeństwa

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wie, że nie wolno spożywać środków czystości ▶ wie, że wpychanie do nosa drobnych przedmiotów lub połknięcie ich jest niebezpieczne dla życia lub zdrowia ▶ bawi się zawsze pod opieką dorosłego ▶ słucha opowieści o prawach dzieci 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozumie, że niektóre rośliny są śmiertelnie niebezpieczne dla ludzi ▶ wie, że dzieci nie mogą bawić się zapałkami ▶ wie, że nie może oddalać się z osobami nieznanymi ani przyjmować od nich podarunków ▶ wie, gdzie wolno, a gdzie nie wolno się bawić dzieciom ▶ rozumie pojęcie: <i>mieć prawo do...</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wie, co to znaczy bezpieczny wypoczynek swoim działaniem ▶ swoim działaniem nie narusza praw innych osób 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznaje i rozumie znaczenie znaków graficznych dotyczących bezpieczeństwa, np. zakaz gry w piłkę, zakaz pływania itp. ▶ zna swoje prawa ▶ respektuje prawa innych osób 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zna prawa dzieci zawarte w Konwencji o prawach dziecka
9) komunikuje się z dziećmi i osobami dorosłymi, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne; wyraża swoje oczekiwania społeczne wobec innego dziecka, grupy	<ul style="list-style-type: none"> ▶ bierze udział w treningach uwagi słuchowej ▶ nawiązuje kontakt z otoczeniem ▶ opowiada o swoich doświadczeniach ▶ śledzi polecenia poszerza zasób słów, słuchając bajek, baśni i opowiadań 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ opowiada o swoich doświadczeniach ▶ śledzi polecenia ▶ poszerza zasób słów, słuchając bajek, baśni i opowiadań ▶ w sposób werbalny i niewerbalny potrafi komunikować się z dorosłymi i dziećmi 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ śledzi/monitoruje wskazówki ▶ rozumie i interpretuje opowiadania ▶ zaczyna komunikować swoje decyzje 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ buduje wypowiedzi wielozdaniowe ▶ z łatwością mówi o swoich potrzebach i decyzjach 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ bierze udział w dyskusjach o ważnych sprawach ▶ wykazuje ciekawość, żeby wiedzieć więcej

Podstawa programowa – obszar IV, poznawczy obszar rozwoju dziecka

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
1) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą komunikatów pozawerbalnych: tańca, intencjonalnego ruchu, gestów, impresji plastycznych, technicznych, teatralnych, mimicznych, konstrukcji i modeli z tworzyw i materiału naturalnego	<ul style="list-style-type: none"> ▶ w ciszy i skupieniu ogląda spektakl teatralny ▶ stosuje się do zaleceń nauczyciela podczas występów przed publicznością ▶ bierze udział w improwizacjach ruchowych, zabawach ilustracyjnych do utworów literackich i muzycznych ▶ naśladuje ruchem, gestem mimiką: zwierzęta, ludzi (mamę, tatę, babcię, dziadka, nauczycielkę, lekarza, ekspedientkę itp.) oraz pojazdy, rośliny ▶ poznaje różne materiały plastyczne, np. farby, kredki, plastelinę, próbuje się nimi posługiwać ▶ ogląda ilustracje przedstawiające zabytki i dzieła sztuki znajdujące się w jego miejscowości ▶ ogląda ilustracje przedstawiające stroje ludowe z regionu, w którym mieszka 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wie, że nie należy przeszkadzać aktorom w grze na scenie, np. rozmowami, spożywaniem przekąsek itp. ▶ wie, że w kinie nie wolno hałasować, zasłaniać innym, śmiecić itp. ▶ odgrywa role bez słów: mimiką, gestem i ruchem ▶ podejmuje spontanicznie zabawę w teatr, podczas której wykorzystuje wykonane przez siebie kukiełki, pacynki i sylwety ▶ jest kreatywne ▶ tworzy własne prace ▶ obserwuje w naturalnym środowisku wybrane zabytki danej miejscowości ▶ poznaje nazwy i cechy charakterystyczne tych zabytków ▶ poznaje wytwory sztuki ludowej pochodzące z regionu, w którym mieszka 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ stosuje zasady zachowania w teatrze, kinie itp. ▶ zna i stosuje różne techniki plastyczne ▶ potrafi opisać najważniejsze zabytki w swojej miejscowości ▶ uwzględnia w swoich pracach plastycznych elementy sztuki ludowej własnego regionu 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ swoim poprawnym zachowaniem w teatrze lub kinie daje przykład młodszym dzieciom ▶ posługuje się rekwizytami, np. kukiełkami, pacynkami ▶ potrafi zagrać różne role ▶ odgrywa scenki i etudy teatralne ▶ jest świadome procesu twórczego dzieła sztuki ▶ odtwarza w różnych technikach plastycznych (płaskich i przestrzennych) najważniejsze zabytki w swojej miejscowości 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ organizuje zabawy w teatrze z uwzględnieniem kulturalnego zachowania widowni ▶ występuje w przedstawieniach o różnym charakterze, np. pantomima, drama itp. ▶ tworzy własne prace inspirowane twórczością plastyczną w różnych epokach i stylach ▶ czerpie inspirację do własnej twórczości plastycznej, obserwując dzieła sztuki w najbliższym otoczeniu

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
2) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą języka mówionego, posługuje się językiem polskim w mowie zrozumiałej dla dzieci i osób dorosłych, mówi płynnie, wyraźnie, rytmicznie, poprawnie wypowiada ciche i głośne dźwięki mowy, rozróżnia głoski na początku i końcu w wybranych prostych fonetycznie słowach	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wypowiada się prostymi zdaniami ▶ porozumiewa się umiarkowanym głosem podczas zabaw swobodnych ▶ jeśli nie mówi – potrafi gestykulując, informować o ważnych dla niego sprawach ▶ rozpoznaje i naśladuje dźwięki wydawane przez przedmioty, zwierzęta 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zaczyna wypowiadać się zdaniami złożonymi ▶ dostosowuje tembr głosu do sytuacji ▶ wyróżnia i rozpoznaje dźwięki z otoczenia – rozpoznaje dźwięki instrumentów ▶ rozpoznaje, skąd dochodzi dźwięk ukrytego przedmiotu ▶ odróżnia mowę prawdziwą od nieprawdliwej 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wypowiada się poprawnie ▶ sprawnie moduluje głosem w zależności od potrzeb ▶ wykonuje ćwiczenia rytmiczne, np. naśladowanie liczby i tempa uderzeń, odtwarzanie rytmu za pomocą układów graficznych 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wypowiada się poprawnie ▶ sprawnie moduluje głosem w zależności od potrzeb ▶ wykonuje ćwiczenia rytmiczne, np. naśladowanie liczby i tempa uderzeń, odtwarzanie rytmu za pomocą układów graficznych 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zna i stosuje podstawowe zasady poprawnej polszczyzny ▶ interesuje się technikami emisji głosu ▶ dokonuje analizy i syntezy głosowej długich wyrazów
3) odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości; byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych	<ul style="list-style-type: none"> ▶ naśladuje zachowania i odgłosy zwierząt, urządzeń itp. ▶ rozpoznaje dobre i złe zachowania 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozmawia o dobrych i złych zdarzeniach ▶ wie, że niektóre postacie z bajek i filmów dla dzieci są realistyczne, a inne fikcyjne 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ naśladuje postacie z bajek i filmów poprzez elementy ubioru oraz inne atrybuty ▶ porównuje zachowania różnych bohaterów bajek i filmów dla dzieci 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wykorzystuje stroje i zabawki do prezentacji postaci z bajek oraz filmów ▶ wie, że nie należy naśladować zachowań bohaterów bajek oraz filmów 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ bawi się figurkami przedstawiającymi postacie z filmów i bajek dla dzieci ▶ rozróżnia postacie i sytuacje fikcyjne od rzeczywistych
4) rozpoznaje litery, którymi jest zainteresowane na skutek zabawy i spontanicznych odkryć, odczytuje krótkie wyrazy utworzone z poznanych liter w formie napisów drukowanych dotyczące treści znajdujących zastosowanie w codziennej aktywności	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznaje swój znaczek w szatni, logo przedszkola 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wie, co oznaczają znaki, np. droga ewakuacyjna, zakaz wjazdu, stop itp. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wyróżnia wyrazy w zdaniu ▶ wyróżnia sylaby w wyrazie – wyróżnia głoski w wyrazie (nagłos, wygłos, śródgłos) ▶ dokonuje syntezy głosek w wyrazie z równoczesnym wyszukiwaniem obrazka ▶ opowiada historie, stosując rysunki symboliczne 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zna litery, podejmuje próby czytania 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ potrafi czytać

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
5) odpowiada na pytania, opowiada o zdarzeniach z przedszkola, objaśnia kolejność zdarzeń w prostych historyjkach obrazkowych, układa historyjki obrazkowe, recytuje wierszyki, układa i rozwiązuje zagadki	<ul style="list-style-type: none"> ▶ skupia uwagę na wskazanych przez nauczyciela elementach obrazka ▶ zapamiętuje fakty ▶ odpowiada na pytania dotyczące treści obrazka 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ układa 2-3 obrazki według kolejności zdarzeń 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ układa historyjki obrazkowe 4-elementowe 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ układa historyjki obrazkowe wieloelementowe 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ tworzy historyjki obrazkowe własnego pomysłu
6) wykonuje własne eksperymenty językowe, nadaje znaczenie czynnościom, nazywa je, tworzy żarty językowe i sytuacyjne, uważnie słucha i nadaje znaczenie swym doświadczeniom	<ul style="list-style-type: none"> ▶ potrafi wysłuchać krótkie opowiadania od początku do końca ▶ prosi o przeczytanie bajki osoby dorosłe 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ ogląda ilustracje w książkach podczas zabaw dowolnych ▶ skupia się na tekście czytany przez dorosłych ▶ wymienia bohaterów poznanych opowiadań 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ z uwagą słucha czytanych opowiadań ▶ odtwarza własnymi słowami usłyszane opowiadanie 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ czyta proste zdania 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ podejmuje próby samodzielnego czytania bajek i czasopism
7) eksperymentuje rytmem, głosem, dźwiękami i ruchem, rozwijając swoją wyobraźnię muzyczną; słucha, odtwarza i tworzy muzykę, śpiewa piosenki, porusza się przy muzyce i do muzyki, dostrzega zmiany charakteru muzyki, np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku oraz wyraża ją ruchem, reaguje na sygnały, muzykuje z użyciem instrumentów oraz innych źródeł dźwięku; śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe; chętnie uczestniczy w zbiorowym muzykowaniu;	<ul style="list-style-type: none"> ▶ śpiewa łatwe piosenki z całą grupą przy akompaniamencie pianina ▶ porusza się w rytmie muzyki ▶ oddaje ruchem dynamikę, tempo i wysokość dźwięku ▶ wystukuje prosty rytm na bębenku ▶ słucha utworów z dziecięcego repertuaru oraz fragmentów utworów muzyki poważnej, np. „Cztery pory roku” Vivaldiego 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ śpiewa piosenki o łatwej linii melodycznej solo i z całą grupą ▶ wykonuje proste układy taneczne ▶ gra na instrumentach własnej produkcji z surowców wtórnych ▶ słucha w skupieniu muzyki dla dzieci oraz muzyki poważnej 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ śpiewa kilkuzwrotkowe piosenki z akompaniamentem lub bez, solo lub z całą grupą ▶ zapamiętuje i śpiewa piosenki odtwarzane z płyty ▶ poznaje tańce ludowe charakterystyczne dla własnego regionu ▶ podejmuje próbę tańca do muzyki współczesnej ▶ poznaje instrumentarium Orffa, podejmuje próby gry na tych instrumentach ▶ słucha różnych gatunków muzyki 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zapamiętuje i śpiewa piosenki odtwarzane z płyty ▶ tańczy do każdego rodzaju muzyki ▶ gra na prostych instrumentach w grupie (przedszkolnej orkiestrze) ▶ aktywnie słucha różnych gatunków muzyki ▶ bierze czynny udział w uroczystościach z okazji Dnia Mamy, Taty, Babci i Dziadka ▶ zna tradycje własnej rodziny 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ śpiewa piosenki wymyślone przez siebie ▶ wymyśla własne układy choreograficzne ▶ tworzy akompaniament do piosenek ▶ interesuje się wybranym rodzajem muzyki

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
<p>wyraża emocje i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej; aktywnie słucha muzyki; wykonuje lub rozpoznaje melodie, piosenki i pieśni, np. ważne dla wszystkich dzieci w przedszkolu, np. hymn przedszkola, charakterystyczne dla uroczystości narodowych (hymn narodowy), potrzebne do organizacji uroczystości np. Dnia Babci i Dziadka, święta przedszkolaka (piosenki okazjonalne) i inne; w skupieniu słucha muzyki</p>					
<p>8) wykonuje własne eksperymenty graficzne farbą, kredką, ołówkiem, mazakiem itp., tworzy proste i złożone znaki, nadając im znaczenie, odkrywa w nich fragmenty wybranych liter, cyfr, kreśli wybrane litery i cyfry na gładkiej kartce papieru, wyjaśnia sposób powstania wykreślonych, narysowanych lub zapisanych kształtów, przetwarza obraz ruchowy na graficzny i odwrotnie, samodzielnie planuje ruch przed zapisaniem, np. znaku graficznego, litery i innych w przestrzeni sieci kwadratowej lub liniatury, określa kierunki i miejsca na kartce papieru</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zarysowuje całą powierzchnię kartki ▶ wskazuje cyfry, np. w książkach, na drzwiach, na bilecie itd. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ precyzyjnie koloruje obrazki konturowe ▶ wskazuje górę i dół na kartce ▶ wskazuje środek kartki ▶ interesuje się cyframi, rozpoznaje cyfrę 1 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wskazuje stronę lewą i prawą na kartce ▶ rysuje szlaczki od strony lewej do prawej ▶ rozpoznaje cyfry od 0 do 5, łączy je z liczbą elementów 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wie, że pisze się od strony lewej do prawej ▶ potrafi napisać własne imię ▶ zna cyfry od 0 do 9 i zapisuje je do liczby przedmiotów 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ pisze proste zdania ▶ zna cyfry od 0 do 9 i zapisuje je do liczby przedmiotów

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
9) czyta obrazy, wyodrębnia i nazywa ich elementy, nazywa symbole i znaki znajdujące się w otoczeniu, wyjaśnia ich znaczenie	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznaje przedmioty na obrazkach ▶ wyodrębnia części z obrazka 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ układa obrazek z części według określonego wzoru ▶ wyodrębnia części złożonej całości ▶ rozpoznaje znaki i przedmioty zbliżone wielkością i kształtem ▶ buduje z klocków według wzoru ▶ odszukuje taki sam obrazek pośród kilku obrazków 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ różnicuje kształty, zapamiętuje i odwzorowuje z modelu lub pamięci ▶ dostrzega podobieństwa w układach pozornie różnych ▶ układa mozaikę według wzoru 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ określa wzajemne położenie przedmiotów ▶ dostrzega różnice między przedmiotami, obrazami i układami przestrzennymi, podobnymi, lecz nie identycznymi 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ układa wieloelementowe puzzle
10) wymienia nazwę swojego kraju i jego stolicy, rozpoznaje symbole narodowe (godło, flaga, hymn), nazywa wybrane symbole związane z regionami Polski ukryte w podaniach, przysłowkach, legendach, bajkach, np. o smoku wawelskim, orientuje się, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wie, że jest Polakiem ▶ ogląda wideo-kówki z Warszawy, słucha opowiadań nauczyciela o stolicy Polski ▶ osłuchuje się ze słowami hymnu przedszkola ▶ rozpoznaje melodię hymnu Polski ▶ bierze udział w uroczystościach patriotycznych w przedszkolu 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ słucha wierszy i piosenek o Warszawie ▶ rozpoznaje symbole narodowe Polski (godło, flaga) ▶ wie, że z okazji ważnych dla kraju świąt wywiesza się flagę narodową ▶ włącza się do śpiewu hymnu przedszkola ▶ przyjmuje prawidłową postawę podczas śpiewania hymnu Polski ▶ recytuje wiersze i śpiewa piosenki o treści patriotycznej 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wie, że stolicą Polski jest Warszawa ▶ rozpoznaje na obrazkach charakterystyczne obiekty budowlane Warszawy ▶ zna i śpiewa hymn Polski 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zna legendy związane z Warszawą ▶ wie, jakie funkcje spełnia stolica ▶ wymienia państwa Unii Europejskiej ▶ zna hymn Unii Europejskiej ▶ zna symbole Unii Europejskiej ▶ zna charakterystyczne cechy wybranych państw Unii Europejskiej 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ kojarzy najważniejsze fakty z historii Warszawy ▶ wymienia stolice wybranych państw Unii Europejskiej

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
11) wyraża ekspresję twórczą podczas czynności konstrukcyjnych i zabawy, zagospodarowuje przestrzeń, nadając znaczenie umieszczonym w niej przedmiotom, określa ich położenie, liczbę, kształt, wielkość, ciężar, porównuje przedmioty w swoim otoczeniu z uwagi na wybraną cechę	<ul style="list-style-type: none"> ▶ układa z klocków: domki, ulice, drzewa, postacie itp. ▶ dopasowuje do kształtu otworu w bryle odpowiedni klocek ▶ ugniatą plastelinę, wypełnia nią kontur obrazka, np. owoców i warzyw 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ układa według wzoru z różnorodnego materiału, np. z plastikowych kapsli, kasztanów, szyszek, patyczków różnej wielkości itp. ▶ układa obrazki z różnorodnego materiału ▶ lepi z plasteliny, masy solnej proste kształty 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ układa z kolorowych pasków papieru, np. płotu, drabiny, domu itp. ▶ układa dywaniki z kolorowej wełny lub taśmki ▶ układa figury przestrzenne, np. z pasków papieru łączonych spinaczami ▶ lepi z plasteliny, ciastoliny, gliny figurki przestrzenne 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wykonuje wieloelementowe figury z lepkiego materiału, np. plastelina, glina, masa solna, śnieg 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ dąży do precyzji podczas wykonywania wieloelementowych figur z różnorodnych materiałów
12) klasyfikuje przedmioty według: wielkości, kształtu, koloru, przeznaczenia, układa przedmioty w grupy, szeregi, rytmy, odtwarza układy przedmiotów i tworzy własne, nadając im znaczenie, rozróżnia podstawowe figury geometryczne (koło, kwadrat, trójkąt, prostokąt)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ próbuje grupować przedmioty ▶ klasyfikuje przedmioty według jednej cechy ▶ manipuluje przedmiotami, np. klockami, i obserwuje zachodzące zmiany ▶ klasyfikuje przedmioty według jednej cechy, np. kolor, kształt ▶ rozpoznaje i nazywa koło 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ klasyfikuje przedmioty według dwóch cech ▶ manipuluje przedmiotami według polecenia, wie, co było punktem wyjścia i jakie zaszyły zmiany ▶ klasyfikuje przedmioty według dwóch cech ▶ rozpoznaje przedmioty pasujące i niepasujące do siebie ▶ układa mozaikę z figur geometrycznych, wskazuje koło, kwadrat 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ tworzy zbiory przedmiotów ▶ porównuje szacunkowo liczebność zbiorów ▶ przewiduje skutki czynności manipulacyjnych na przedmiotach ▶ tworzy zbiory przedmiotów ▶ rozpoznaje koło, kwadrat, prostokąt i trójkąt 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wskazuje część wspólną zbiorów ▶ zna i posługuje się liczebnikami porządkowymi ▶ prowadzi obserwacje ▶ zbiera i organizuje dane porównuje szacunkowo liczebność zbiorów ▶ rozróżnia zbiory równoliczne i nierównoliczne ▶ rozpoznaje i nazywa figury geometryczne ▶ układa tangram ▶ odtwarza figury geometryczne na geoplanie 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ porównuje liczebność zbiorów na kilka sposobów ▶ przeprowadza eksperymenty ▶ wskazuje część wspólną zbiorów ▶ rozpoznaje figury geometryczne i ich cienie ▶ rozumie i uzupełnia tabele ▶ uzupełnia symetrię ▶ interpretuje kody ▶ zbiera, porządkuje i interpretuje dane

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
13) eksperymentuje, szacuje, przewiduje, dokonuje pomiaru długości przedmiotów, wykorzystując np. dłoń, stopę, but	<ul style="list-style-type: none"> ▶ bawi się słowami różnej długości, zauważa różnice między nimi 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ porównuje długość dwóch przedmiotów, operuje pojęciami: <i>długi, krótki</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ próbuje zmierzyć długość za pomocą różnych przedmiotów, np. klocka, dłoni, stóp 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ poznaje różne przyrządy do mierzenia długości, np. linijka, centymetr, miara budowlana 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ interesuje się jednostkami miar, podejmuje próby mierzenia długości i odczytywania wyniku w centymetrach, metrach i calach
14) określa kierunki i ustala położenie przedmiotów w stosunku do własnej osoby, a także w stosunku do innych przedmiotów, rozróżnia stronę lewą i prawą	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznaje i nazywa najważniejsze części swojego ciała ▶ zna i stosuje pojęcia: <i>przód i tył</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ operuje pojęciami: <i>na, pod, obok, nagórze, na dole</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wskazuje stronę prawą i lewą 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ orientuje się w przestrzeni i stosuje pojęcia <i>na prawo od, na lewo od</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ określa kierunki w przestrzeni z punktu widzenia drugiej osoby
15) przelicza elementy zbiorów w czasie zabawy, prac porządkowych, ćwiczeń i wykonywania innych czynności, posługuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi, rozpoznaje cyfry oznaczające liczby od 0 do 10, eksperymentuje z tworzeniem kolejnych liczb, wykonuje dodawanie i odejmowanie w sytuacji użytkowej, liczy obiekty, odróżnia liczenie błędne od poprawnego	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wskazuje przedmioty i określa je dowolnymi liczebnikami ▶ próbuje liczyć różne przedmioty 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ dąży do precyzji - jeden przedmiot, jeden gest, jeden liczebnik ▶ wymienia po kolei liczebniki od 1 do 5 ▶ obserwuje zmiany i próbuje je nazwać po dołożeniu lub zabraniu jakiegoś elementu zbioru 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ ustanawia porządek liczb od 0 do 10 ▶ łączy liczby i odpowiednie ilości ▶ rozumie podwójne znaczenie ostatniego liczebnika: ostatni policzony przedmiot, liczba policzonych obiektów 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznaje znaki graficzne liczb (cyfry) od 1 do 10 ▶ porządkuje liczby rosnąco i malejąco ▶ dodaje i odejmuje w zakresie 10 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ liczy i rachuje w głowie ▶ rozpoznaje liczby od 0 do 20 ▶ ustala kolejność numeryczną od 0 do 20 ▶ poprawnie stosuje znaki: równości, mniejszości i większości ▶ dodaje i odejmuje w zakresie 20 z wykorzystaniem liczmanów lub bez

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
16) posługuje się w zabawie i w trakcie wykonywania innych czynności pojęciami dotyczącymi następstwa czasu np. wczoraj, dzisiaj, jutro, rano, wieczorem, w tym nazwami pór roku, nazwami dni tygodnia i miesięcy	▶ zna stałe następstwo dni i nocy	▶ zna stałe następstwo pór roku	▶ wymienia po kolei dni tygodnia	▶ wymienia po kolei miesiące w roku	▶ tworzy kalendarze uwzględnieniem dni, tygodni, miesięcy
17) rozpoznaje modele monet i banknotów o niskich nominałach, porządkuje je, rozumie, do czego służą pieniądze w gospodarstwie domowym	▶ segreguje klocki według kolorów	▶ układa klocki według wielkości wzrastającej	▶ wykorzystuje klocki jako zbiory zastępcze	▶ bawi się wzorami monet i banknotów w zabawach tematycznych np. w sklep	▶ zna modele monet i banknotów i potrafi się nimi posługiwać
18) posługuje się pojęciami dotyczącymi zjawisk przyrodniczych, np. tęcza, deszcz, burza, opadanie liści z drzew, sezonowa wędrówka ptaków, kwitnienie drzew, zamrażanie wody, dotyczącymi życia zwierząt, roślin, ludzi w środowisku przyrodniczym, korzystania z dóbr przyrody, np. grzybów, owoców, ziół	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznaje i nazywa podstawowe zjawiska pogody, np. deszcz, słońce, burza, wiatr, śnieg ▶ interesuje się prognozą pogody ▶ zna charakterystyczne cechy poszczególnych pór roku ▶ rozpoznaje i nazywa zwierzęta domowe i dzikie ▶ rozróżnia i nazywa grupy roślin, które rosną w jego otoczeniu, np. drzewa, krzaki, kwiaty, trawa 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ opisuje stan pogody ▶ rozpoznaje, nazywa i opisuje pory roku ▶ rozpoznaje i nazywa różne środowiska przyrodnicze ▶ uznaje wartość działań na rzecz ochrony środowiska ▶ wiąże pory roku, np. zimę, z zachowaniami: ubiór, odżywianie ▶ rozpoznaje cechy różnych gatunków zwierząt i roślin 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rozpoznaje żywoły (ziemia, ogień, powietrze, woda) zna i stosuje zasady bezpieczeństwa podczas występowania gwałtownych zjawisk pogodowych ▶ opisuje cechy różnych środowisk przyrodniczych ▶ rozpoznaje i nazywa różne gatunki zwierząt ▶ rozpoznaje różne gatunki drzew i przypisuje do nich odpowiednie liście i owoce ▶ uświadamia sobie wagę recyklingu dla ochrony środowiska ▶ chroni przyrodę i unika zanieczyszczania jej 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ prowadzi obserwacje pogody, zapisuje spostrzeżenia w kalendarzu pogody ▶ zawsze ubiera się stosownie do panującej pogody ▶ przypisuje gatunki zwierząt i roślin doróżnych środowisk przyrodniczych ▶ rozpoznaje kontynenty namapie 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ poszerza wiedzę na temat żywołów, przeprowadza zabawy badawcze i eksperymenty ▶ podejmuje próby przygotowania prognozy pogody na podstawie obserwacji występujących zjawisk atmosferycznych ▶ poszerza wiedzę na temat roślin i zwierząt występujących w różnych środowiskach ▶ interesuje się Ziemią jako planetą

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
19) podejmuje samodzielną aktywność poznawczą np. oglądanie książek, zagospodarowywanie przestrzeni własnymi pomysłami konstrukcyjnymi, korzystanie z nowoczesnej technologii itd.	<ul style="list-style-type: none"> ▶ ogląda książki z obrazkami ▶ nazywa przedmioty znajdujące się na obrazkach ▶ układa wieże i pociągi z dużych klocków ▶ przekłada klocki z jednego pojemnika do drugiego ▶ przewozi klocki za pomocą wózka i samochodu na sznurku ▶ układa małe meble w domkach dla lalek ▶ naśladuje dźwięki różnych urządzeń 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ gląda książki typu historyjka obrazkowa rozkładana w harmonijkę ▶ układa książki w wyznaczonym miejscu ▶ ogląda bajki na ekranie telewizora ▶ układa z klocków drogi, mosty, tory itp. ▶ słucha wierszyków i krótkich bajek z płyty CD ▶ ogląda na ekranie bajki w odcinkach ▶ bawi się zabawkami multimedialnymi wydającymi różne odgłosy i zmieniającymi kształty 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ ogląda książki z obrazkami i krótkimi tekstami ▶ śledzi tekst czytany przez nauczyciela ▶ konstruuje budowle z klocków, np. dom, garaż itp. ▶ gra w dobieranie obrazków do pary ▶ potrafi obsługiwać klawiaturę komputera lub tabletu podczas gry multimedialnej 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ ogląda książki dla dzieci ▶ interesuje się napisami ▶ ogląda reklamy towarów w tzw. gazetkach sklepowych ▶ łączy różne rodzaje klocków w jedną konstrukcję ▶ przygotowuje, układa zabawki potrzebne do zabaw tematycznych ▶ ubiera lalki, przygotowuje naczynia itp. w kąciakach do zabaw tematycznych ▶ obsługuje gry interaktywne na komputerze lub tablecie ▶ interesuje się urządzeniami multimedialnymi np. konsolą do gier 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ ogląda książki dla dzieci i potrafi się posługiwać zestawami kart pracy ▶ konstruuje modele i makiety zgodnie z instrukcją ▶ uruchamia sprzęt multimedialny ▶ obsługuje gry interaktywne podczas zabawy ▶ wykorzystuje urządzenia multimedialne do komunikacji
20) wskazuje zawody wykonywane przez rodziców i osoby z najbliższego otoczenia, wyjaśnia, czym zajmuje się osoba wykonująca dany zawód	<ul style="list-style-type: none"> ▶ obserwuje pracę konserwatora w przedszkolu, zadaje pytania dotyczące sposobu wykorzystania różnych narzędzi ▶ bierze udział w rozmowach i pokazach na temat urządzeń gospodarstwa domowego, zadaje pytania ▶ wie, że dzieciom nie wolno samodzielnie, bez opieki dorosłych dotykać urządzeń gospodarstwa domowego 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ podejmuje zabawę w kąciaku majsterkowicza ▶ pomaga dorosłym w czynnościach z wykorzystaniem urządzeń gospodarstwa domowego ▶ zna zasady bezpieczeństwa podczas korzystania z urządzeń gospodarstwa domowego 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ potrafi przybićgwóźdź do płyty wiórowej ▶ potrafi obsługiwać proste urządzenia gospodarstwa domowego, np. suszarka do włosów, odkurzaczy, sokowirówka itp. pod opieką dorosłych stosuje środki ostrożności podczas korzystania z urządzeń gospodarstwa domowego 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wykonuje proste przedmioty, np. karmnik dla ptaków ▶ posługuje się prostymi urządzeniami gospodarstwa domowego z zastosowaniem zasad bezpieczeństwa 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wykonuje przedmioty o bardziej skomplikowanej budowie, np. domek dla lalek z kartonu ▶ interesuje się przeznaczeniem i obsługą różnego sprzętu AGD

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
21) rozumie bardzo proste polecenia w języku obcym nowożytnym i reaguje na nie; uczestniczy w zabawach, np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych; używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie dla danej zabawy lub innych podejmowanych czynności; powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki w grupie; rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami	<ul style="list-style-type: none"> ▶ osłuchuje się z poleceniami kierowanymi do niego w języku angielskim ▶ słucha piosenek w języku angielskim ▶ ogląda obrazki, poznaje nazwy wybranych przedmiotów znajdujących się na nich 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ zna formułę powitania i pożegnania ▶ rozumie polecenia i stosuje się do nich: <i>wstań, usiądź, stań w kole</i> itp. ▶ powtarza za nauczycielem proste rymowanki ▶ słucha wypowiedzi nauczyciela na podstawie obrazka ▶ wypowiada nazwy wybranych przedmiotów znajdujących się na obrazku 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ podaje swoje imię ▶ zna nazwy kolorów podstawowych ▶ wymienia członków rodziny ▶ potrafi nazwać najpopularniejsze zabawki ▶ nazywa zwierzęta domowe ▶ nazywa części ciała ▶ wymienia artykuły żywnościowe ▶ potrafi podziękować i poprosić o coś w języku obcym ▶ przeprasza i wybacza w języku obcym ▶ składa życzenia okolicznościowe w języku obcym ▶ wypowiada rymowanki w języku angielskim z pamięci ▶ słucha opowiadań na podstawie historyjki obrazkowej 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ nazywa niektóre zwierzęta, które można zobaczyć w zoo ▶ wymienia podstawowe części ubioru ▶ potrafi nazwać pomieszczenia w domu ▶ zna określenia codziennych czynności ▶ potrafi nazwać stany emocjonalne: uśmiech (radość), płacz (smutek) ▶ przedstawia siebie i innych w języku obcym ▶ podaje swój wiek w języku obcym ▶ wykonuje i podaje proste polecenia, np. <i>skacz, otwórz drzwi</i> itp., w języku obcym ▶ recytuje krótkie wiersze, śpiewa piosenki w języku angielskim ▶ rozumie ogólny sens historyjek obrazkowych opowiadanych lub czytanych 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ wzbogaca słownictwo w języku angielskim w zakresie interesujących go tematów ▶ wykonuje kilka poleceń po sobie wypowiedzianych w języku angielskim (np. <i>wstań, idź do szafki, weź misia, podaj misia koleźce</i>) ▶ próbuje wymyślać rymowanki w języku angielskim ▶ opowiada, co dzieje się na obrazku w języku angielskim
22) reaguje na proste polecenie w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie w zabawie i innych podejmowanych czynnościach: powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki;	<ul style="list-style-type: none"> ▶ obserwuje zabawy starszych dzieci prowadzone w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym ▶ słucha poleceń w języku polskim z elementami języka mniejszości narodowej lub etnicznej lub języka regionalnego 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ włącza się do zabaw prowadzonych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym ▶ reaguje na polecenia w języku polskim z elementami języka mniejszości narodowej lub etnicznej lub języka regionalnego 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ uczestniczy w prostych zabawach prowadzonych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym ▶ rozumie i reaguje na jednowyrazowe polecenia w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ z chęcią uczestniczy w każdej zabawie prowadzonej w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym ▶ rozumie i reaguje na proste polecenia w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ organizuje zabawy w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym ▶ rozumie i reaguje na złożone z kilku zwrotów polecenia w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym

Obszar/ punkt podstawy programowej	Poziom I	Poziom II	Poziom III	Poziom IV	Umiem więcej
<p>rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych wspieranych np. obrazkiem, rekwizytem, gestem; zna godło (symbol) swojej wspólnoty narodowej lub etnicznej,</p> <p>23) reaguje na proste polecenie w języku regionalnym – kaszubskim, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie w zabawie i innych podejmowanych czynnościach: powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki; rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych wspieranych np. obrazkiem, rekwizytem, gestem, zna godło (symbol) swojej wspólnoty regionalnej – kaszubskiej</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ słucha rymowanek, prostych wierszyków i piosenek w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym ▶ słucha opowiadań w języku polskim z elementami języka mniejszości narodowej lub etnicznej lub języka regionalnego ▶ obserwuje osoby należące do różnych wspólnot narodowych, etnicznych lub językowych ▶ uczestniczy w zajęciach prezentujących godło wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej, do której należy 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ włącza się do recytacji rymowanek wierszyków i do śpiewu piosenek w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym ▶ potrafi wskazać słowa w wysłuchanym opowiadaniu wypowiedziane w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym ▶ wie, że obywatele Polski mogą należeć do różnych wspólnot narodowych, etnicznych lub językowych ▶ wskazuje na obrazkach godło wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej, do której należy 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ recytuje rymowanki w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym ▶ rozumie sens pojedynczych słów wypowiedzianych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym podczas słuchania opowiadania ▶ potrafi wskazać spośród kilku wspólnotę narodową, etniczną lub językową, do której należy ▶ poznaje historię godła wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej, do której należy 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ recytuje proste wierszyki i śpiewa proste piosenki w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym ▶ słucha i rozumie proste opowiadania w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym ▶ interesuje się wspólnotą narodową, etniczną lub językową, do której należy ▶ potrafi opowiedzieć historię godła wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej, do której należy oraz pokolorować je na odpowiednie kolory 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ recytuje dłuższe wierszyki i śpiewa kilku-zwrotkowe piosenki w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym ▶ układa opowiadania i historyjki w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym ▶ bierze udział w konkursach wiedzy o wspólnocie narodowej, etnicznej lub językowej, do której należy ▶ przedstawia godło wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej, do której należy w pracach plastycznych tworzonych różnymi technikami

Zadania nauczyciela w zakresie monitorowania rozwoju dziecka

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. 2017, poz. 356).

Nauczyciel na podstawie zapisów ustawy dotyczących warunków i sposobów realizacji podstawy programowej prowadzi obserwację dziecka z wykorzystaniem narzędzia do przeprowadzenia diagnozy przedszkolnej.

Aby dokonać obserwacji w sposób rzetelny, nauczyciel powinien znać odpowiedzi na kilka pytań. Pierwsze z nich to – w jakim celu dokonujemy obserwacji? Najważniejszą odpowiedzią na to pytanie jest – aby dokładnie poznać naszych podopiecznych. Jeśli ich dobrze poznamy, ułatwi to nam podjęcie działań sprzyjających ich rozwojowi, odnoszeniu sukcesów edukacyjnych, niwelowaniu problemów i zaspokojeniu potrzeb. Wnikliwa obserwacja pomaga zrozumieć zachowania dzieci, poznać źródła sukcesów i powody niepowodzeń edukacyjnych, poznać zainteresowania i uzdolnienia dzieci, a także rozpoznać wpływy środowiska na rozwój dziecka. Ta wiedza przyczynia się do planowania pracy dydaktyczno-wychowawczej z uwzględnieniem indywidualizacji.

Nauczyciel musi wiedzieć, co obserwować. Obserwujemy m.in. tendencje rozwojowe i zaburzenia: funkcji percepcyjno-motorycznych, pamięci i uwagi, inteligencji i myślenia, postaw społeczno-emocjonalnych, samowiedzy, osobowości, zachowań problemowych, komunikacji, potrzeb i motywów postępowania oraz stylu poznawczego, a także środowisko rodzinne – styl wychowawczy preferowany przez rodziców, warunki, w jakich wychowywane jest dziecko, problemy rodzinne, które mogą mieć wpływ na funkcjonowanie dziecka. Wszystko to odbywa się w stałej współpracy z rodzicami dziecka.

Jakie są cechy dobrego obserwatora? Posiadanie wiedzy na temat rozwoju dziecka, przyczyn powstawania jego zaburzeń, wpływów na zachowanie i postępy edukacyjne dziecka, środowiska rodzinnego, przebytych chorób, motywacji wewnętrznych itd. Wiedza ukierunkowuje uwagę obserwatora, dzięki niej obserwator jest nastawiony na spostrzeganie tego, co istotne. Nauczyciel jako dobry obserwator musi mieć chęć poszerzania swojej wiedzy na temat obserwowanych zjawisk. Obserwator potrafi zrezygnować z własnych zainteresowań, skłonności, upodobań i nawyków, by podporządkować się celom i zadaniom obserwacji. Widzieć i rejestrować to, co powinien, a nie to, co jemu wydaje się ważne lub ciekawe, a także dokładnie rejestrować zaobserwowane dane. Cechy dobrego obserwatora to również spostrzegawczość i obiektywizm.

Obserwacja jest spostrzeganiem. Polega na świadomym, planowym i celowym rejestrowaniu zachowań człowieka, zjawisk i zdarzeń.

Cechy dobrej obserwacji:

- ▶ **Celowa. Zamierzona** i ma jasno **określony cel**. Wyznacza on kierunek obserwacji, rodzaj i liczbę cech lub elementów sytuacji, na które skierujemy uwagę. Cel określa aspekt, czyli to, pod „jakim kątem” będziemy obserwować daną osobę lub zjawisko. **Cel** jest podstawą ustalenia planu obserwacji.

- ▶ **Zaplanowana.** Plan obserwacji wyznacza treść i kolejność spostrzeżeń oraz to, w jakich odstępach czasowych i w jakich sytuacjach dziecko będzie obserwowane. **Plan obserwacji** może przyjąć formę **schematu** istniejącego w naszym umyśle albo pojawić się w formie **pisemnych dyspozycji** ułatwiających prowadzenie obserwacji.
- ▶ **Systematyczna, dokładna** i możliwie **szczegółowa**.
- ▶ **Obiektywna** – obserwator nie ujmuje faktów i zdarzeń pod kątem własnych oczekiwań, a także nie ulega wcześniejszym nastawieniom.
- ▶ **Selektywna.** Spostrzeżenia dokonywane w trakcie obserwacji ograniczają się tylko do niektórych cech obserwowanego obiektu, czyli **mają charakter selektywny, wybiórczy**. Dokonanie właściwego wyboru cech zachowania mających być przedmiotem obserwacji wymaga **aktywnej postawy umysłu**.
- ▶ **Aktywna postawa umysłu „aktywne spostrzeganie” lub „spozstrzeganie z namysłem”** w trakcie obserwacji uruchamia **procesy myślenia** – analizę, syntezę, porównywanie, abstrahowanie, wnioskowanie – dzięki którym możliwe jest dokonanie niezbędnych selekcji w przedmiocie obserwacji i są one podstawą do formułowania wniosków przy opracowywaniu zebranych materiałów.

Najbardziej rozpowszechnioną wśród nauczycieli formą zapisywania spostrzeżeń dokonanych podczas obserwacji są arkusze obserwacji. W pakiecie *Żyrafa Ola i przyjaciele* zostały przygotowane arkusze, które pomagają w zanotowaniu zauważonych postępów, a także problemów dzieci oraz wyciągnięcie wniosków do dalszej pracy z nimi.

Na rok przed pójściem dzieci do szkoły nauczyciele realizują diagnozę gotowości szkolnej, która opiera się w dużej mierze na wynikach obserwacji dokonywanej przez cały okres pobytu dziecka w przedszkolu. Aby w sposób rzetelny dokonać diagnozy pedagogicznej, zostały przygotowane specjalne narzędzia.

Według Wilgockiej-Okoń „dojrzałość szkolna” wiąże się ze zmianami rozwojowymi mającymi charakter spontaniczny i samym dojrzewaniem biologicznym organizmu, natomiast „gotowość szkolna” wiąże się z istnieniem możliwości ćwiczenia, kształtowania pewnych właściwości, stwarzając szansę osiągnięcia dojrzałości szkolnej (moment przygotowania czy gotowości do zadań szkolnych).

Diagnozy wstępnej dokonuje nauczyciel do końca listopada roku szkolnego, w którym dziecko realizuje obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego. Jeśli dzieci uczęszczają do przedszkola od 3. roku życia, można rozpocząć diagnozę gotowości szkolnej już we wrześniu. Jeśli do przedszkola dzieci przyszły dopiero w wieku 6 lat, z diagnozą wstępną należy poczekać, aż zaadaptują się one do warunków przedszkolnych. Po dokonaniu diagnozy wstępnej należy zorganizować spotkanie z rodzicami, podczas którego poinformuje się ich, czym jest gotowość szkolna i przedstawi wyniki diagnozy ich dzieci. Po diagnozie wstępnej nauczyciel przygotowuje program wspierania i korygowania rozwoju dla dzieci, które w określonych obszarach potrzebują wsparcia. Po podjęciu działań wspierających osiągnięcie przez dzieci gotowości szkolnej na podstawie wcześniej wspomnianych programów dokonywana jest diagnoza końcowa. Jej wyniki powinny być znane najpóźniej na koniec marca, ponieważ do końca kwietnia nauczyciele wydają rodzicom informacje o gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole.

Indywidualizacja procesów wychowania i nauczania w praktyce przedszkolnej

Podstawą do prowadzenia działań związanych z indywidualizacją jest **Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.**

§ 2. 1. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniowi w przedszkolu, szkole i placówce polega na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia i czynników środowiskowych wpływających na jego funkcjonowanie w przedszkolu, szkole i placówce, w celu wspierania potencjału rozwojowego ucznia i stwarzania warunków do jego aktywnego i pełnego uczestnictwa w życiu przedszkola, szkoły i placówki oraz w środowisku społecznym.

Pomocą objęte są dzieci, które przejawiają potrzeby wynikające:

1. z niepełnosprawności;
2. z niedostosowania społecznego;
3. z zagrożenia niedostosowaniem społecznym;
4. z zaburzeń zachowania lub emocji;
5. ze szczególnych uzdolnień;
6. ze specyficznych trudności w uczeniu się;
7. z deficytów kompetencji i zaburzeń sprawności językowych;
8. z choroby przewlekłej;
9. z sytuacji kryzysowych lub traumatycznych;
10. z niepowodzeń edukacyjnych;
11. z zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi;
12. z trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą.

W przedszkolu należy prowadzić zajęcia w formach wynikających z rozporządzenia.

§ 6. 1. W przedszkolu pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana w trakcie bieżącej pracy z uczniem oraz przez zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów, a także w formie:

1. zajęć rozwijających uzdolnienia;
2. zajęć specjalistycznych: korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, rozwijających kompetencje emocjonalno-społeczne oraz innych zajęć o charakterze terapeutycznym;
3. zindywidualizowanej ścieżki realizacji obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego;
4. porad i konsultacji.

Istotą indywidualizacji pracy z dziećmi w przedszkolu jest uwzględnianie przez nauczyciela różnic między nimi. Różnice między dziećmi ogniskują się wokół sześciu grup:

1. Różnice w stanie zdrowia, we własnych procesach nerwowych.
2. Różnice w zasobie wiedzy, umiejętności, doświadczeń.
3. Różnice w przebiegu procesów poznawczych.
4. Różnice w zainteresowaniach.
5. Różnice w stosunku do pracy, w motywacji uczenia się.
6. Różnice w warunkach środowiskowych.

Program *Żyrafa Ola i przyjaciele* daje możliwość indywidualizowania pracy z dziećmi polegającej na:

- ▶ dostosowaniu celów operacyjnych (umiejętności) do poziomu rozwoju dziecka. Program wskazuje pięć poziomów osiąganymi umiejętnościami, gdzie ostatni poziom wskazuje umiejętności osiągnięte przez dzieci szczególnie uzdolnione,
- ▶ pracy w oparciu o metody aktywizujące, które wyzwalają potencjał każdego dziecka, rozwijają zainteresowania, uczą współpracy, przygotowują dzieci do samodzielności w poszukiwaniu wiedzy,
- ▶ organizacji zajęć z dziećmi poprzez zastosowanie ofert, dzięki czemu w obrębie jednego tematu dzieci samodzielnie dobierają rodzaj zadania, co powoduje większe zaangażowanie i motywację,
- ▶ stałym monitorowaniu osiągnięć dzieci i planowania pracy z nimi uwzględniającego potrzeby i możliwości dzieci.

Karty pracy dla dzieci z pakietu *Żyrafa Ola i przyjaciele* ułatwiają nauczycielowi indywidualizowanie pracy z nimi. W obrębie jednego tematu są przygotowane zadania o różnym stopniu trudności, dzięki temu każde dziecko może pracować zgodnie ze swoimi możliwościami.

Współpraca z rodzicami

Bardzo ważny dla ujednolicenia oddziaływań wychowawczych przez przedszkole i dom jest systematyczny kontakt nauczycieli z rodzicami. Poniżej przedstawiono przykładowy plan współpracy z rodzicami uwzględniający różnorodne formy współpracy, ze szczególnym naciskiem na prowadzenie przez nauczycieli dyżurów dla rodziców, podczas których mogą się oni dowiedzieć o postępach, kłopotach i zachowaniu dzieci oraz ustalić z nauczycielami tzw. wspólny front działań.

Przykładowy plan współpracy z rodzicami

Lp.	Data	Forma współpracy	Cel	Osoba odpowiedzialna	Uwagi
1.	2 września	► Zebranie z rodzicami rozpoczynające rok szkolny	► Zapoznanie rodziców z organizacją nowego roku szkolnego. ► Omówienie wymagań podstawy programowej wychowania przedszkolnego.		
2.	30 września	► Dyżur wychowawcy dla rodziców	► Zapoznanie rodziców z postęпами i zachowaniem dzieci.		
3.	21 października	► Dyżur wychowawcy dla rodziców	► Zapoznanie rodziców z postęпами i zachowaniem dzieci.		
4.	28 października	► Zebranie z rodzicami dzieci 6-letnich ► Prelekcja na temat „Gotowości szkolnej”	► Zapoznanie rodziców z wynikami obserwacji dzieci podczas zajęć dokonanych przez psychologa i pedagoga-logopedę.		
5.	22 listopada	► Zajęcia otwarte dla rodziców	► Włączenie rodziców do pracy w projekcie „Owoce”.		
6.	25 listopada	► Dyżur wychowawcy dla rodziców	► Przedstawienie rodzicom wyników diagnozy wstępnej. ► Wskazanie obszarów wspomagania rozwoju dziecka przez rodziców.		
7.	grudzień	► Zaproszenie rodziców na „Jasełka” w wykonaniu dzieci	► Integracja grupy podczas spotkania z opłatkami.		
8.	grudzień	► Dyżur wychowawcy dla rodziców	► Omówienie sukcesów i niepowodzeń dzieci.		
9.	styczeń	► Uroczystość z okazji Dnia Babci i Dziadka	► Kultywowanie tradycji rodzinnych.		

Lp.	Data	Forma współpracy	Cel	Osoba odpowiedzialna	Uwagi
10.	styczeń	► Dyżur wychowawcy dla rodziców	► Wymiana doświadczeń w zakresie wspomagania rozwoju dziecka w kierunku osiągnięcia gotowości szkolnej.		
11.	luty	► Zebranie z rodzicami podsumowujące pracę w I półroczu roku szkolnego	► Sprawozdanie z realizacji rocznego planu pracy przedszkola w I półroczu.		
12.	luty	► Dyżur wychowawcy dla rodziców	► Informowanie na bieżąco o zachowaniu dzieci i ich postępach oraz wspólne rozwiązywanie problemów.		
13.	marzec	► Zajęcia otwarte dla rodziców	► Podanie rodzicom przykładowych ćwiczeń z zakresu profilaktyki logopedycznej.		
14.	kwiecień	► Dyżur wychowawcy dla rodziców	► Zapoznanie rodziców z wynikami diagnozy końcowej.		
15.	maj	► Uroczystość z okazji Dnia Mamy i Taty	► Kultywowanie tradycji rodzinnych.		
16.	czerwiec	► Uroczyste zakończenie edukacji przedszkolnej	► Ostatnie spotkanie w tym gronie. Przypomnienie sobie miłych chwil spędzonych w przedszkolu. Podpisywanie się w kronice grupy.		

Literatura

1. *Dziecko w szkolnej rzeczywistości – założony a rzeczywisty obraz edukacji elementarnej.* Sowińska H. (red.). Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2011.
2. Gardner H. *Pięć umysłów przyszłości.* Wydawnictwo Laurum, Warszawa 2009.
3. Bartkowiak Z. *Biomedyczne podstawy rozwoju i wychowania.* WSiP, Warszawa 1986.
4. *Podstawy pedagogiki przedszkolnej.* Kwiatowska M. (red.). WSiP, Warszawa 1985.
5. *Metodyka wychowania przedszkolnego.* Kwiatowska M., Topińska Z. (red.). Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1972.
6. Klim-Klimaszewska A. *Pedagogika przedszkolna.* Instytut Wydawniczy ERICA, Warszawa 2010.
7. Wilgocka-Okoń B. *Gotowość szkolna dzieci sześciolatków.* Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2003.
8. Wragg E.C. *Co i jak obserwować w klasie.* Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001.
9. Kochan-Wójcik M. *Diagnoza i monitorowanie rozwoju małego dziecka.* www.oskko.edu.pl/wroclaw-05-2005/ (dostęp z dnia 5.10.2016).
10. Jastrzab J. *Diagnoza nauczycielska w edukacji wczesnoszkolnej.* „Wychowanie na co dzień” 2003, nr 9, s. 14–20.
11. Strykowski W., Strykowska J., Pielachowski J. *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej.* Wydawnictwo eMPI², Poznań 2003.
12. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E. *Dziecięca matematyka. Metodyka i scenariusze zajęć z sześciolatkami w przedszkolu, w szkole i placówkach integracyjnych.* WSiP, Warszawa 2010.
13. Zaczyński W. *Praca badawcza nauczyciela.* WSiP, Warszawa 2003.
14. Kochan-Wójcik M. i wsp. *Edukacja elementarna a diagnoza pedagogiczna* Centralny Ośrodek Doskonalenia, Warszawa 2002.
15. Mickiewicz J. *Materiały do diagnozy pedagogicznej umiejętności pisania i czytania uczniów szkoły podstawowej i gimnazjum.* Wydawnictwo TNOiK, Toruń 2014.
16. Piaget J. *Dokąd zmierza edukacja.* PWN, Warszawa 1977.
17. Skarbek K., Wrońska I. *Diagnoza i wspomaganie rozwoju psychoruchowego dziecka w wieku przedszkolnym.* Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola, Kraków 2013.
18. Włoch S., Włoch A. *Diagnoza całościowa w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej.* Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2009.